

סֵפֶר פְּרֵי צְדִיק

עַל הַתּוֹרָה וְהַמּוֹעֲדִים

קְדֻשַׁת שַׁבָּת
שְׁבִיתַת שַׁבָּת

מֵאֵת כְּבוֹד קְדֻשַׁת אֲדוֹנָנוּ מוֹרְנוּ וְרַבְּנֵנוּ
הַגָּאֹן הַקָּדוֹשׁ, שׁוֹר הַתּוֹרָה, כָּחַד מִקְמָאֵי,
דְּמִי לְבַר אֱלֹהִין, עֲטַרְתַּת תַּפְאֲרַת יִשְׂרָאֵל,
לוֹ דְּוַמְיָה תַּהֲלָה

רַבְּנֵנוּ צְדוּק הַפְּהִין זְצוּק־לָלָה"ה
מְלוֹבְלִין

בְּזוֹ הַרְבַּ הַגָּאֹן הַחֲסִיד רַבִּי יַעֲקֹב הַפְּהִין זצ"ל,
אֵב בֵּית דִּין דְּקַהֲלַת קְדֻשׁ קְרִיזְבוּרְג
זְכוּת קְדֻשַׁת תּוֹרָתוֹ וְצְדֻקָּתוֹ גָּגוּ עֲלֵינוּ וְעַל
כָּל יִשְׂרָאֵל אָמֵן

וְכַעַת יוֹצֵא לְאוֹר מְחַדָּשׁ
בְּכַתָּב מְרַבֵּעַ וּמְנַקֵּד
פְּתִיחַת רְאִשֵׁי תְבוֹת
צִיּוֹן מְקוֹרוֹת כּוֹלֵל מְקוֹרוֹת נְדִירִים
הַשְּׁוֹאָה לְשָׂאֵר כְּתָבֵי רַבְּנֵנוּ
וְעוֹד תּוֹסְפוֹת רַבּוֹת

הַמְּכוּז הַתּוֹרְגֵי אוֹר עֲצִיּוֹן
עַל שֵׁם ר' יִצְחָק וְחֲנָה סְטְרוֹלוֹבִיץ'

הקדמה

רגשות של שבח והודאה להשי"ת ממלאים את ליבנו בבואנו להגיש לקהל לומדי התורה והחסידות, רבנן ותלמידיהון, את הכרך הראשון בהוצאתנו מתורת הכהן הגדול, הגאון הקדוש, רבינו צדוק הכהן מלובלין זצוק"ל.

תורתו של רבינו הגדול עמוקה ורחבה, ודרושים כלים שיקלו על הלומד לחדור להבנת עומק רעיונותיו. בעבודתנו השקענו מאמץ רב באיתור המקורות עליהם התבסס רבינו, כולל מקורות עמוקים ונדירים, ובציון מקומות אחרים בתורותיו בהם מרחיב רבינו באותם רעיונות (מעין מה שנאמר "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"). מקורות אלו צוינו בקיצור או הועתקו במלואם, על פי שיקול דעת, במטרה לעזור ללומד בעיונו אך בלא להכביד עליו באריכות יתר שאינה נצרכת. כמו כן לתועלת הלומדים ניקדנו את הספר, הפיסקאות הארוכות חולקו לקטעים קצרים על פי העניין, וכל הספר הודפס בכתב חדש ומאיר עיניים. כך זה מכיל את החיבורים קדושת שבת ושבתת שבת. בכרכים הבאים מתכוננים אנו להוציא לאור באותה מתכונת את כרכי הפרי צדיק על פרשיות השבוע ועל המועדים.

על אף המאמץ הרב שהושקע בעיון, בחיפוש המקורות, ובבדיקה חוזרת ונשנית של העבודה, "שגיאות מי יבין". נשמח לקבל הערות והארות, ונשתדל אי"ה בעתיד לתקן את הצריך תיקון.

יהי רצון שחפץ ה' בידנו יצלח ונזכה להשלים עבודתנו בשאר הכרכים, למען יפוצו מעינותיו של רבנו הגדול עוד ועוד חוצה, ומתוך כך נזכה כולנו לראות בגאולת עמנו וארצנו במהרה בימינו, אמן ואמן.

המערכת

בס"ד ערב פסח תשע"ו

תִּכּוֹן הָעֵינָיִם

7	קִדְשַׁת שַׁבָּת
9	מֵאמֶר א
28	מֵאמֶר ב
50	מֵאמֶר ג
76	מֵאמֶר ד
105	מֵאמֶר ה
130	מֵאמֶר ו
156	מֵאמֶר ז
269	שְׁבִיטַת שַׁבָּת
271	מֵאמֶר א
290	מֵאמֶר ב
303	מֵאמֶר ג
306	מֵאמֶר ד
314	מֵאמֶר ה
332	מֵאמֶר ו
352	מֵאמֶר ז

מֵאֵמֶר א

בס"ד, קונטרס קראתיו קדשת שבת, לקוטי איזה גרגרים פסקי פסקי מהעולה במחשבה לפני במילי דשבתא, יומא דמרי צבי"א ביה לברכו ולקדשו.

א.

ז"ל על פסוק הוקם המשפן, ועל פסוק והבית בהבנתו). ולא יזה צרף פתח הא דששת וגו', שאינו אלא רשות, והנה ליה לומר רק ביום השביעי וגו', אבל גם בטעמא דיהיב לפי שה' יתברך קדשו אמר גם כן כי ששת ימים עשה וגו', וינח וגו', על כן ברך וגו', הנה דרך על ידי מעשה בששה ימים הקודמים ונח בשביעי, על ידי זה ברכו וקדשו. וכן אמר במעשה בראשית ויברך ויקדש וגו', כי בו שבת וגו', דכל קדשותו על ידי שבו שבת ממלאכה הקודמת. וכמו שאמרו בפשלתות"ה ותנחומא (בראשית, ב) כמאן דכני ביתא וגמר לעבדיתיה ועביד יומא טבא, עין שם.

קדשת השבת נמשך מעבודת ששת ימי המעשה, כפשטיה דקרא בפרשת יתרו (שמות כ, ט) ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת. וכן בסוף פרשת תשא (שם לד, כא) ששת ימים תעבד וכיום השביעי תשבת. ובפרשת משפטים (שם כג, יב) ששת ימים תעשה מעשיך וכיום השביעי וגו' (אבל מה שפתוב ריש פרשת תשא (שם לא, טו) ששת ימים יעשה מלאכה וגו', וכן בריש פרשת ויקהל (שם לה, ב) ששת ימים תעשה מלאכה, שם ניקח דקאי אמלאכת המשפן, ועל כן אמר לשון יעשה ותעשה דמשמע מעצמו, וכמו שאמרו

א. דמרי צבי – בסנהדרין (סה, ב): "שבת נמי דמרי צבי", ופרש"י (ד"ה שבת): "הקדוש ברוך הוא חפץ והזהיר על כבודו". ב. "...לא תאמר משה העמידו, אלא המשכן נעשו בו נסים ועמד מעצמו, שנאמר (שמות מ, ז): 'הוקם המשכן'. ואם תמה את על זה, הרי שלמה כשבנה בית המקדש הוא נבנה מעצמו. אמר רב הונא בשם רבי יוסי: הכל מסייעין אותו כשבנה את בית האלהים, הבריות והרוחות, מניין שכתוב (מלכים א' ו, ז): 'והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרון כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו' – מעצמו היה נבנה, לפיכך במעשה נסים נבנה..." (שמו"ר נב, ד). ג. "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" (שמות כ, י). ד. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג). ה. "שאלתא דמחייבין דבית ישראל למינח ביומא דשבתא, דכד ברייה קודשא בריך הוא לעלמיה, ברייה בשיתא יומין ונח ביומא דשבתא, וברכיה וקדשה, כאיניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וגמר ליה לעיבדיתיה עביד הילולא חד יומא, כדאמרי אינשי הילול בתי, דכתיב: 'ויכל אלהים ביום השביעי', ואמר לן רחמנא נוחו ביומא דשבתא כי היכי דנחי ביה אנא, דכתיב: 'זכור את יום השבת לקדשו'" (שאלתות,

וְהָאָדָם בְּתוֹכוֹ בְּצֵלֶם אֱלֹהִים, לְהִיּוֹת הוּא
הַמְשָׁלִים וּמִתְקַן כָּל הַבְּרִיאָה כְּלָה.
וְזֶהוּ צַד צֶפּוֹן הַפְּתוּחַ כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ
ז'ל"ט, וְשֵׁם מְשַׁכֵּן הַבְּחִירָה,
וּלְעוֹשֵׂי הָרַע (יִרְמִיָּהוּ א, יד) מְצַפּוֹן תְּפִתַח
הָרָעָה וְגו', וּלְבוֹחֵרִים בְּטוֹב (אִיּוֹב לו, כב)
מְצַפּוֹן זֶהב יֵאָתֶה, וְהוּא הָאוֹצֵר שֶׁל
יִרְאֵת שְׁמַיִם שְׁאִינן לוֹ לְהַקְבִּי"ה בְּעוֹלָמוֹ
אֵלָּא זֶה בְּלִבְדִּי. שְׁזֵה אֵינּוּ בְּגִזְרָה, רַק
תְּלוּי בְּבַחֲרֵת אָדָם, כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ" הַכֹּל
בְּיַדֵי שְׁמַיִם חוּץ מִיִּרְאֵת שְׁמַיִם, מְקַרָּא
(דְּבָרִים י, יב) מָה ה' שְׂאֵל מֵעַמּוֹ, דִּיקָא,
כִּי אִם לִיִּרְאָה".

וְהָאָדָם נִבְרָא בְּדִגְמָא הֶעֱלִינָהּ, כְּמוֹ
שְׁנַאֲמַר (בְּרַאשִׁית א, כו) בְּצֵלֶמֶנוּ
כְּדַמוֹתֵנוּ. וּמָה שְׁפָעַל ה' יִתְבַּרֵךְ בְּיַמֵּי
בְּרַאשִׁית, הֵן דִּגְמָא לְפַעֲלַת הָאָדָם כָּל
יְמֵי עוֹלָם. כִּי כָּל מָה שְׁבָרָא הַקְבִּי"ה
צְרִיף תְּקוּנָה, כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ ז'ל"י בְּעִנְיַן
הַמִּלָּה, שְׁהִרְאָה ה' יִתְבַּרֵךְ שְׁאֲפִלּוּ
בְּרִיאַת גּוֹף הָאָדָם לֹא נִשְׁלַם עַדִּין
בְּבְרִיאָה וְצְרִיף תְּקוּנָה עַל יְדֵי הָאָדָם, וְעַל
דְּרָף שְׁאֲמַר לִיָּה רַבִּי עֲקִיבָא לְאוֹתוֹ מִיַּן
דְּמַעֲשֵׂה בְּנֵי אָדָם יָפִים יוֹתֵר, כְּמוֹ
שְׁהִרְאָהוּ בְּחוּשׁ מְגִלוֹסְקָאוֹת וְחֻטִּים". כִּי
עַל זֶה הָיָה תְּכֵלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָם

שאילתא א). 1. עיין ריקאנטי (דברים כא, כג) ושל"ה (כי תצא, תורה אור, בהגהה) בסוד הפסוק: "לא תלין
נבלתו על העץ". 2. "פילוסופוס אחד שאל את רבי הושעיה, א"ל: אם חביבה היא המילה, מפני מה לא
ניתנה לאדם הראשון... אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשייה, כגון החרדל צריך למתוק,
התורמוסים צריך למתוק, החיטין צריכין להטחון, אפילו אדם צריך תיקון" (בר"ר יא, ו). 3. "מעשה ששאל
טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא: איזו מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם? א"ל: של בשר ודם נאים...
א"ל: למה אתם מוליין? א"ל: אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכן הקדמתי ואמרתי לך שמעשה
בני אדם נאים משל הקב"ה. הביא לו ר"ע שבליים וגלוסקאות, א"ל: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם,
א"ל: אין אלו נאים יותר מן השבליים? א"ל טורנוסרופוס: אם הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא הולד מהול
ממעעי אמו? א"ל ר"ע: ולמה שוררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכה? ומה שאתה אומר למה אינו
יוצא מהול – לפי שלא נתן הקב"ה את המצוות לישראל אלא לצרף אותם בהם, ולכן אמר דוד (תהלים יח,
לא): 'כל אמרת ה' צרופה' (תנחומא תוריע, ה). 4. ט. "...רוח פינת צפון משם החושך יצא לעולם, רוח צפון
בראו ולא גמרו, שאמ' כל מי שהוא אומר שהוא אלוה יבא ויגמור את הפינה הזאת וידעו שהוא אלוה, ושם
הוא מדור למזיקין ולזוועות והרוחות והשדים והברקים והרעמים, ומשם רעה יוצאה לעולם, שנאמר: 'מצפון
תפתח הרעה על כל יושבי הארץ'..." (פרקי דר"א, ג). 5. י. יובן עפ"י מה דאיתא בפרי צדיק (כי תצא, ח):
"...וכתיב (ירמיהו א, יד): 'מצפון תפתח הרעה', והוא כמו שאמרו (שבת קד, א) שהבא ליטמא פותחין לו,
שיהא יכול לכנסו היצר הרע הנקרא צפוני (סוכה נב, א). ולהיפך, כשרוצה יכול לבוא על ידי יריאה, ומה
כמו שנאמר (איוב לו, כב): 'מצפון זהב יאתה', וזהב מרמז על יריאה כידוע". 6. יא. "ואמר רבי חנינא: הכל
בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר (דברים י, יב): 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם
ליראה'. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש
ברוך הוא בבית גזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר (ישעיהו לג, ו): 'יראת ה' היא אוצרו'. אין, לגבי
משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו – דומה עליו
ככלי קטן, קטן ואין לו – דומה עליו ככלי גדול" (ברכות לג, ב). 7. יב. כוונת רבינו שבצר צפון שהוא כנגד

ב.

וְאָדָם לְעֵמֶל יוֹלֵד, וְאֵף בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן
 קֵדָם הַחֵטָא נֶאֱמַר (בראשית ב, טו)
 וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָה וּלְשִׁמְרָה, וַנֶּאֱמַר
 (שם, ה) וְאָדָם אֵין לְעֵבֵד אֶת הָאֲדָמָה.
 וְחִזַּ"ל אֲמַרְוִי עִבְדָה בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה,
 וּלְשִׁמְרָה בְּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה. וְכֵן אֲמַרְוִי
 עַל פְּסוּק לְעֵמֶל יוֹלֵד, אֵינִי יוֹדֵעַ אִם
 לְעֵמֶל פֶּה אִם לְעֵמֶל מְלֹאכָה וְכוּ', הָיִי
 אוֹמֵר לְעֵמֶל תּוֹרָה נִבְרָא. דְּזֶה הָיָה
 בְּרִיאַת הָאָדָם בְּצִלְמֵ אֱלֹהִים, שֶׁהוּא
 הַשֵּׁם הַנּוֹזֵר בְּתַחֲלַת הַבְּרִיאָה (שם א, א)
 בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים וְגו', שִׁיְהִי הוּא
 הַמְשָׁלִימָה בְּעִבּוּדָתוֹ.

וְכוֹלָהוּ גוֹפֵי דְרוּפְתִיקֵי נִינְהוּ^{טו}, רַק
 שְׂיֵשׁ שְׁעֵמְלוּ בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ
 שְׁקַדְמָה לְתוֹרָה^{טו}. וּבְאוֹתָן שְׁנֵי אֲלָפִים
 תְּהִי שְׁעֵדִין לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה נֶאֱמַר גַּם
 בֵּן (ישעיהו מה, יח) לֹא תְהִי בְרָאָה לְשִׁבְתָּ
 יִצְרָה, שִׁיְהִי עוֹסְקִין עַל כָּל פְּנִים
 בְּיִשׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, וַיִּשְׁמְרוּ שְׁבַע מִצְוֹת
 בְּנֵי נֹחַ, וּבְזֶה הָיָה דִי לְשִׁלְמוֹת אוֹתָן
 דּוֹרוֹת דְּשְׁנֵי תְּהִי. וְכִמּוֹ שְׁאֲמַרְוִי דְּבִבְאָרַם
 הָיִי אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּפּוֹחֲזִין, אֲמַר
 אֲבָרְהָם הַלּוֹאֵי לֹא יְהִיָּה לִי חֵלֶק בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת, וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רָאָה עֹסוּקִין
 בְּנִכּוּשׁ וְעֵדוּר, אֲמַר הַלּוֹאֵי יְהִיָּה חֵלְקֵי
 בָּה. דְּעַל זֶה הָיָה בְּרִיאַת הָאָמוֹת, וּכְנִעַן

הגבורה (זוהר ח"ב, יתרו פא ע"ב), שם מקום הבחירה, דכיון שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, נמצא שבחירת האדם שייכת רק לגבי היראה, וכידוע דיראה בחינת גבורה (תיקו"ז, הקדמה ו ע"א), בחינת זהב (שם כג, סט ע"ב). יג. "...לְעִבְדָה בְּפִקּוּדֵי דְעֲשֵׂה. וּלְשִׁמְרָה בְּפִקּוּדֵי דְלֹא תַעֲשֵׂה..." (זוהר ח"א, בראשית כז ע"א). יד. "אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר (איוב ה, ז): 'כי אדם לעמל יולד', איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר (משלי טז, כו): 'כי אכף עליו פיהו', הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר (יהושע א, ח): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך', הוי אומר לעמל תורה נברא" (סנהדרין צט, ב). טו. "והיינו דאמר רבא: כולוהו גופי דרופתקי נינהו, טובי לדוכי דהוי דרופתקי דאורייתא" (סנהדרין שם). ופרש"י: "דרופתקי – טרחנין, כלומר, כל הגופין לעמל נבראו. טוביה לדוכי – אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. לשון אחר: דרפתקי – כיס ארוך שמשמין בו מעות, כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים, אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה". טז. "...לשמור את דרך" (בראשית ג, כד) – זו דרך הארץ, מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים, ואין עץ אלא תורה, שנאמר (משלי ג, יח): 'עץ חיים היא'..." ("ילקו"ש בראשית רמז לד). יז. "תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח" (סנהדרין צו, א). ופרש"י (שם): "שתי אלפים היה תהו – תחת שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו..." יח. "אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מזהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחזים, אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה: לזרעך אתן את הארץ הזאת"

בְּשַׁעַת חֲרִישָׁה וְכוּ', תּוֹרָה מֵה תְּהֵא
עָלֶיהָ. אָבֵל כְּשִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל
מְקוֹם, מְלֹאכְתָן נַעֲשִׂית עַל יְדֵי אַחֲרִים,
וְעַמְדוֹ זָרִים וְרַעוּ וְגו', וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ
שָׁם^כ.

וּמִוֹבֵי לְדַזְכִּי, וְהוּי דְרוּפְתָקִי
דְּאוּרִייתָא^כ, לְהֵיזֵית עֲמָלוֹ כֹּל
יְמָיו בַּעֲמַל תּוֹרָה. וְהֵם בַּעֲלֵי תּוֹרָה,
שֶׁהֵם מִמֶּשׁ בְּדַגְמָא עֲלִיּוֹנָה^כ וְצִלָּם
אֱלֹהִים, דְּצוֹרְתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ ע"ה
חֲקוּקָה בְּכֹסֵא הַכְּבוֹד^כ שֶׁהוּא מֵדַת
הָאֱמֶת^כ וְאֵין אֶמֶת אֲלֵא תּוֹרָה^ל. וּמֵאֵן
דְּאֲחִיד בְּאוּרִייתָא כְּאֵלוֹ אֲחִיד בְּקוּדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא^כ. וְכִמוֹ שֶׁה' יִתְבָּרַךְ בְּרֵא

בְּיַחּוּד עֶבֶד עֲבָדִים לְאַחֲיוֹ^ט, לְאַסְף
וְלַכְנֹס לְתַת לְטוֹב לְפָנָי אֱלֹהִים^כ, זֶה
אַבְרָהָם^כ וְזָרְעוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם יוֹלְדוּ
לְעַמֵּל מְלֹאכָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בֶּן זוּמָא^כ
כְּשֶׁעָמַד עַל גְּבֵי מַעֲלָה בְּהַר הַבַּיִת, רָצָה
לִזְמַר כְּשִׂרָאָה עֲצָמוֹ מַעֲלָה שֶׁבְּמַחְנָה
לְוִיָּה, מֵאוֹתָן הַנְּלוּיִם אֶל ה', עַד שֶׁהִגִּיעַ
לְמִדְרַגָּה שֶׁכֹּל הָעוֹלָם כְּלוּ לֹא נִבְרָא אֲלֵא
בְּשִׁבִיל זֶה וְלִצְוֹת לְזֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ
שָׁם^כ, כִּי הוּא בְּתוֹרָתוֹ וּבַעֲבוּדָתוֹ תִּקַּן
כֹּל הָעוֹלָם כְּלוּ, עַל פֶּן אָמַר אֲזוּ בְּרוּךְ
שֶׁבְּרָא כֹּל אֱלוֹ לְשִׁמְשָׁנִי, כְּמָה יִגִּיעוֹת
וְכוּ', כִּי אִם אֵין דְּרָךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה,
דְּאֵם אֵין קַמַח אֵין תּוֹרָה^כ, וְאֵם יִחְרַשׁ

(בר"ר לט, ח). יט. "ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו" (בראשית ט, כה). כ. "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושקמה ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים גם זה הכל ורעות רוח" (קהלת ב, כו). כא. "כי לאדם שטוב לפניו" – זה אברהם אבינו, 'נתן חכמה ודעת ושמה' 'ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס' – זה נמרוד. ולמי נאמר: 'לתת לטוב לפני האלהים?' זה אברהם, שנאמר (בראשית כד, א): 'ואברהם זקן בא בימים' (קה"ר ב, כו). כב. "בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר: ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני. הוא היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, זורע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני. וכמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש: גזז, ולבן, ונפץ, וטוח, וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני. כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי, ואני משכים ומוצא כל אלו לפני" (ברכות נח, א). כג. "ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים – דבריו נשמעין, שנאמר (קהלת יב, יג): 'סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא' וגו'. מאי 'כי זה כל האדם?'... רבי שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה רבי שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה" (ברכות ו, ב). כד. "רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה – אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ – אין תורה... אם אין קמח – אין תורה, אם אין תורה – אין קמח" (אבות פ"ג, יז). כה. "רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום – מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיהו סא, ה): 'ועמדו זרים ורעו צאנכם' וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום – מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר (דברים יא, יד): 'ואספת הדגך'" (ברכות לה, ב). כו. ראה הערה טו. כז. ראה הערה י. כח. תיקו"ז כב, סה ע"ב; בר"ר פב, ב. כט. "בגין דבְּדִרְגָא דִּיעֲקֹב... דִּדְרָגִיָּה אֱמֶת, הָדָא הוּא דְכָתִיב (מִיכָה ז, כ) תַּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב" (תיקו"ז, הקדמה ד ע"ב). ל. ברכות (ה, ב), ירושלמי ר"ה (פ"ג ה"ח); תיקו"ז (כא, נ ע"א). לא. "זכאין אינון דמשתדלין באורייתא, דכל מאן

דְּאוֹתָן שְׁלוֹשָׁה עֲמוּדִים הֵם הַשְּׁלוֹשָׁה
עֲמֻלִים שֶׁזָּכְרוּ בְּסִנְהֶדְרִין שָׁם לֵט עַל פְּסוּק
לְעֲמֹל יוֹלָד, עֲמֹל מְלֹאכָה, וְשִׁיחָה,
וְתוֹרָה.

ג.

וּבְיַדָּי אֵין הַפְּנֹה בְּמִלְאכָה לְ"ט
מְלָאכֹת הַגְּשָׁמִיּוֹת בְּמִלְאכֹת
עוֹלָם הַזֶּה לְצָרְכֵי הָאָדָם, דְּלֹא יַעֲלֶה עַל
דַּעַת דְּעַל זֶה הָיָה תְּכָלִית בְּרִיאַת אָדָם
בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַק בְּרִיאַת הַעֲכוּ"ם
וְהַעֲבָדִים פְּנֻעָנִים הָיוּ לְתְּכָלִית זֶה, וְכִמוֹ

הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּדָבָר ה' וְרוּחַ פְּיּוּלֵי וְעֲשָׂהָ
מֵאֵמֶרוֹת^ל, וְלֹא בְּעֲמֹל וּיְגִיעָה, כִּן הֵם
מְקִיְמִין הָעוֹלָם וּמְשֻׁלְמִין אוֹתוֹ בְּרוּחַ
פִּיָּהֶם בְּתוֹרָה, שֶׁהוּא הַדְּפוּס שֶׁל כָּל
מַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּבְרִאשִׁית
רַבָּה^ל, וְעַל יְדֵי הָעֶסֶק בָּהּ הוּא הַשְּׁלֵמַת
כָּל מַעֲשֵׂה בְּרִאשִׁית^ל.

וְזוֹהוּ עֲמוּד הָרִאשׁוֹן מְשֻׁלְשָׁה עֲמוּדִים
שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד^ל, וְהַגְּדוֹל
שֶׁבָּהֶם עֲמוּד הַתּוֹרָה שֶׁפְּנִיגֵד יַעֲקֹב אָבִינוּ
ע"ה^ל, שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל עַל שֵׁם
הַתְּלִמִּידֵי חֲכָמִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ^ל,

דְּאֲשַׁתְּדֵל בְּאוֹרֵייתָא, כְּאֵלּוּ אַחִיד בְּקוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (דברים ד, ד): 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בַּה'
אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלָכֶם הַיּוֹם' (זוהר ח"ג, ויקרא ט ע"ב). לב. "בְּדָבָר ה' שְׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיּוֹ כָּל צְבָאָם"
(תהלים לג, ו). לג. אבות פ"ה, א. לד. "וְאֵהִיָּה אֶצְלוֹ אֲמוּן' (משלי ח, ל)... 'אֲמוּן' – אֲמוּן, הַתּוֹרָה אֲמוּרַת:
אֲנִי הֵייתִי כְּלִי אֲמוּנָתוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, בְּנוֹהֵג שְׁבַע עוֹלָם מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם בּוֹנֵה פִלְטִין, אֲנִינוּ בּוֹנֵה אוֹתָהּ מִדַּעַת עֲצֻמוֹ
אֲלֵא מִדַּעַת אֲמוּן, וְהָאֲמוּן אֲנִינוּ בּוֹנֵה אוֹתָהּ מִדַּעַת עֲצֻמוֹ, אֲלֵא דִּיפְתָרָאוֹת וּפִינִקְסָאוֹת יֵשׁ לוֹ, לְדַעַת הַיֶּאֱכָר הוּא
עוֹשֶׂה חֲדָרִים, הַיֶּאֱכָר הוּא עוֹשֶׂה פִּשְׁפִּשִׁין. כִּךְ הִיָּה הַקַּב"ה מְבִיט בְּתוֹרָה וּבוֹרָא אֶת הָעוֹלָם, וְהַתּוֹרָה אֲמַרָה
(בראשית א, א): 'בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים, וְאֵין רֵאשִׁית אֲלֵא תוֹרָה, הַיֶּאֱכָר מֵה דָּאֵת אֲמַר (משלי שם, כב): 'ה'
קִנְיֵי רֵאשִׁית דְּרַכּוּ' (בר"ר א, א). לה. כִּן אֵיִתָּא בּוֹזֵהר (ח"ב קס"א, א): "'בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשְּׁמַיִם
וְאֵת הָאָרֶץ' (בראשית א, א), אֲסִתְפַּל בְּהַאי מְלָה, וּבְרָא אֶת הַשְּׁמַיִם. בְּאוֹרֵייתָא כְּתִיב בָּהּ (שם, ג): 'וַיֹּאמֶר אֱ
לֹהִים יְהִי אוֹר' – אֲסִתְפַּל בְּהַאי מְלָה, וּבְרָא אֶת הָאוֹר. וְכִן בְּכָל מְלָה וּמְלָה דְכְּתִיב בָּהּ בְּאוֹרֵייתָא, אֲסִתְפַּל
קוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא וְעָבִיד הֵהִיא מְלָה, וְעַל דָּא כְּתִיב (משלי ח, ל): 'וְאֵהִיָּה אֶצְלוֹ אֲמוּן'. כְּגוֹנוֹנָא דָּא כָּל עֲלָמָא
אֲתְבָרִי. כִּיִּן דְּאֲתְבָרִי עֲלָמָא, כָּל מְלָה וּמְלָה לָא הוּא מִתְקַיִים, עַד דְּסִלִּיק בְּרַעוּתָא לְמַבְרִי אָדָם דִּיהוּי מִשְׁתַּדֵּל
בְּאוֹרֵייתָא, וּבְגִינָה אֲתְקַיִים עֲלָמָא. הַשְּׁתָּא כָּל מָאן דְּאֲסִתְפַּל בָּהּ בְּאוֹרֵייתָא וְאֲשַׁתְּדֵל בָּהּ, כְּכִיכּוֹל הוּא מְקַיִים
כָּל עֲלָמָא. קוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא אֲסִתְפַּל בְּאוֹרֵייתָא וּבְרָא עֲלָמָא, בַּר נֶשׁ מִסִּתְפַּל בָּהּ בְּאוֹרֵייתָא וּמְקַיִים עֲלָמָא.
אֲשַׁתְּכַח דְּעוּבָדָא וְקִיּוּמָא דְכָל עֲלָמָא, אוֹרֵייתָא אִיהִי. בְּגִין כִּךְ זָכָאָה אִיהוּ בַר נֶשׁ דְּאֲשַׁתְּדֵל בְּאוֹרֵייתָא, דְּהָא
אִיהוּ מְקַיִים עֲלָמָא. לו. "שִׁמְעוֹן הַצְּדִיק הִיָּה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הוּא הִיָּה אֲמוּרֵי: עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים
הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה, וְעַל גְּמִילוֹת חֲסִדִים" (אבות פ"א, ב). לז. "עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם
עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוֹת חֲסִדִים. הַתּוֹרָה – דָּא יַעֲקֹב, הָעֲבוּדָה – דָּא יִצְחָק, גְּמִילוֹת חֲסִדִים
– דָּא אַבְרָהָם" (זוהר ח"א, תולדות קמו ע"ב). לח. רָאָה זוֹהֵר (ח"ב, תְּרומָה קע"ה ע"ב): "דְּתָנָא יַעֲקֹב תְּתָאָה.
יִשְׂרָאֵל עֲלָאָה. יַעֲקֹב לָאוּ שְׁלִימוּתָא, יִשְׂרָאֵל שְׁלִימוּתָא דְכָלָא". וְכַתֵּב עַל זֶה בְּתוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (בראשית
א, ב) דְּמִשׁוּם שְׁהֵם יִשְׂרָאֵל חֲשׁוּב מִהֵם יַעֲקֹב, הוּא רוּמוֹ לְתַלְמִידֵי הַחֲכָמִים שְׁבִישְׂרָאֵל. וְכ"כ בְּסִפְרַת הַמִּקְנָה
(קִידוּשִׁין, בְּהַקְדָּמָה): "אֲלֵא דִידוּעַ שְׁשֵׁם יַעֲקֹב הוּא כְּכָל זֶרַע יַעֲקֹב, וְשֵׁם יִשְׂרָאֵל הוּא בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים". וְרָאָה

עוֹד בְּפִרְצָא (וישב, א; תצוה, א). לט. רָאָה הָעֵרָה יֵד.

מִצְוֹת בְּפֶעַל בְּמִלְאֶת ה', וְכַנְאָמֵר לְעֵיל
עַל לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא
תַעֲשֵׂה¹. וְזֶה הָעֲמוּד גְּמִילוּת חֻסְדִּים
שְׁגָם עָלָיו הָעוֹלָם עוֹמֵד, בְּמַעֲשֵׂה מִצְוֹת
בְּפֶעַל שְׁעוֹשִׁים בְּעָלֵי מִצְוֹת, שְׁעִתִּיד
הַקְּב"ה לַעֲשׂוֹת לָהֶם צֶל אֶצֶל בְּעָלֵי
תוֹרָה², כִּי הֵם גַּם בֶּן מְקַיְמִין וּמְשַׁלְמִין
הָעוֹלָם עַל יְדֵי עֲבוֹדַת וּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת
בְּפֶעַל. וְהוּא הָעֲמוּד גְּמִילוּת חֻסְדִּים
שְׁפוּלָל כָּל הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר (מְשֻׁלִּי
יא, יז) גְּמִל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֻסְדִּי³. וְכַמּוֹ
שְׁאֵמְרוּ (שַׁבַּת לא, א) דְּעַלְךָ סִנֵּי לְחִבְרָךְ
לֹא תַעֲבִיד, זֶה כָּל הַתּוֹרָה כְּלֵה, וְאִידָךְ
פִּירוּשָׁא, זֵיל גְּמַר. וְעֵינֵי שְׁם בְּרִשׁ"י⁴,
וְזֶהוּ גְּמִילוּת חֻסְדִּים.

וּבִירוּשָׁלַיִם (פֶּאֶה פ"ח ה"ח) וּמְדַרְשׁ⁵
נִקְרָא בְּכָל מְקוֹם צְדָקָה

שְׁיִהְיֶה לְעִתִּיד אֲלֵפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת
מֵעַפּוֹ"ם עֲבָדִים לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ
שְׁאֵמְרוּ ז"ל⁶. וְיִהְיֶה בָהֶם הָרַבּוּי כָּל כָּף
כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּבַעֲלֵי חַיִּים לְצַרְךָ הָאָדָם,
שְׁיִהְיוּ מוֹכֵנִים לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתוֹ וְכָל
צְרָכָיו, כְּדֵי שְׁיִהְיֶה לְבוֹ פְּנוּי לְדַבְרֵי
תוֹרָה. וְכֵן מֵה שְׁאֵמְרוּ לְשִׁיחָה, חֵס
וְשְׁלוֹם לְהַעֲלוֹת עַל דַּעַת שְׁיִהְיֶה הַפְּנוּנָה
לְשִׁיחָה בְּטֵלָה וְרַבּוּי דְּבָרִים שֶׁל מֵה בְּכָף
לְעֵנֵג גּוֹפּוֹ אוֹ דְּבָרֵי מִשָּׂא וּמִתָּן וְכַדוּמָה
שְׁיִהְיֶה לְזֶה תַּכְלִית הַבְּרִיאָה. וְעֵינֵי שְׁם
(סְנַהֲרִין צט, ב) בְּמַהֲרָשׁ"א וּבְרִי"ף בְּעֵין
יַעֲקֹב⁷ שְׁנִדְחָקוּ בְּזֶה, וְהַמְעִינֵי שְׁם יִרְאֶה
מֵה שְׁיִשׁ לְהַשִּׁיב עַל דְּבָרֵיהֶם, וְאִין
לְהַאֲרִיף כְּאֵן.

וְהַפְּשׁוּט לְדַעַתִּי, דְּהַפְּנוּנָה בְּעַמֵּל
מְלֶאכָה, הֵינּוּ בְּמַעֲשֵׂה

מ. "באותה השעה מביהיק הקדוש ברוך הוא אורו של מלך המשיח ושל ישראל... ובאים כולם ונופלים על פניהם לפני משיח ולפני ישראל ואומרים להם: נדיה לך ולישראל עבדים, וכל אחד ואחד מישראל לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר (זכריה ח, כג): 'זוהיה ביום ההוא אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל הלשונות הגוים והחזיקו בכנף יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם'" (פסיקתא רבתי, לו). ובדומה לכך בשבת (לב, ב). מא. המהרש"א פירש דעמל מלאכה כפשוטו, דהו"א שהיא התכלית, כיון שכל תורה שאין עימה מלאכה סופה בטלה. ושיחה, היינו כח הדיבור שבאדם, שבוה נשתנה מבעלי חיים. ובר"ף (שבעין יעקב) כתב דעמל מלאכה הוא מעשה המצוות, דהו"א שמעשה גדול מתלמוד, ועמל שיחה היינו לזכות הרבים בשיח שפתיו להדריכם בקיום התורה. מב. "ואמר רבי חנה רבי ירמיה בשם רבי חזיה: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות צל לבעלי מצוות בצילה של בעלי תורה, מה טעמא? (קהלת ז, יב) 'כי בצל החכמה בצל הכסף', ואומר (משלי ג, יח): 'עץ חיים היא למחזיקים בה'" (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ד לא, א). מג. נראה כוונת רבינו לפרש הפסוק, שמי שגומל עם נפשו עושה איתה חסד, וכפי שכתב להלן שתר"ג מצוות הם נגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים שבאדם, לתקן בהם קומת גופו ונפשו. נמצא שבקיום מצוות התורה, עושה עם נפשו חסד ובעין זה פירש שם האבן עזרא: "איש חסד גומל נפשו – ותומך אותה בחסדו ומשלימה" וכ"ה במלבי"ם: "ויאמר שאיש חסד... הוא מטיב לנפשו הרוחנית כי היא תנחל טוב הצפון!". מד. "דעלך סני לחברך לא תעביד – ריעך וריע אביך אל תעזוב" (משלי כו, י) – זה הקדוש ברוך הוא, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאווי שיעבור חבירך על דברך. לשון אחר: חבירך ממש, כגון גולה, גנבה, ניאוף ורוב המצוות (רש"י שם). מה. ראה רש"י (שבת קנו, א ד"ה צדקן) שכתב: "צדקה לעניים דקרי

יְדֵי הַצְּדָקָה הוּא רַק בְּכֹלל וּכְאֵלּוּ^מ.
וּמִכָּל מְקוֹם הָרִי הוּא דֶּרֶךְ כָּלל שְׁקוּלָה
לְמַצּוֹת כָּלם, בְּפֶרֶט לְהִיּוֹת נִקְרָא מַצּוּה
סֵתָם, וְכֵן לְגַמְלֵיּוֹת חֲסִדִים הַגְּדוּלָה
מַצְדָּקָה כְּמוֹ שְׁאֵמְרוּ בְּסִפְהָ^מ, וְגַם
הַצְּדָקָה נִקְרָא גְּמִילוֹת חֲסִדִים, כִּי אֵינָה
מִשְׁתַּלְמֶת אֲלָא לְפִי חֶסֶד שְׁבָה, כְּדֹאֵתָא
שָׁם.

וְעוֹד טַעַם שֶׁנִּקְרָא מַצּוּה סֵתָם, כִּי הִיא
מַצּוּה הַמַּצּוּיָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, כִּי
אֶפְלוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׁאֵמְרוּ דְמֵלְאִים
מַצּוֹת כְּרַמּוֹן^ט, הֵינּוּ בְּמַצּוֹת הַצְּדָקָה
וּגְמִילוֹת חֲסִדִים בְּפֶרֶט, דְּבָזָה אֶפְלוּ
פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹפֵן קְרַקְפְתָא דְלָא מִנַּח
תְּפִלִּין, וּשְׁאָר רְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל הֵיוּתָר
גְּדוּלִים שְׁאִין בְּהֵם שׁוּם לְחִלּוּחִית שֶׁל
מַצּוּה, מִכָּל מְקוֹם הֵם מְלֵאִים גַּם בֵּן
בְּמַצּוֹת הַצְּדָקָה וּגְמִילוֹת חֲסִדִים שֶׁיִּשְׁנּוּ
בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי
חֲסִדִים כְּמוֹ שְׁאֵמְרוּ ז' ל"ט, אִם לֹא אוֹתָן

בְּשֵׁם סֵתָם מַצּוּה, וְנִרְאָה כִּי הִיא כּוֹלֶלֶת
הַכָּל, כִּי קִיּוּם הָעוֹלָם עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה
הַמַּצּוֹת צְרִיף לְתַרְנִי"ג מַצּוֹת הַתּוֹרָה
כָּלם, כִּי בְּכָל מַצּוּה יֵשׁ קִיּוּם לְנִבְרָאִים
פְּרֻטִים, כְּמוֹ דֶּרֶךְ מָשָׁל עַל יְדֵי הַשְּׁחִיטָה
תְּקוּן הַבַּעַל חֵי, וְעַל יְדֵי הַמַּצּוֹת
שְׁבִתְבוּאָה תְּקוּן הַצּוּמַח וְכדוּמָה,
וְכִידוּעַ כִּי הַמְסַפֵּר תַרְנִי"ג הֵם נֶגֶד רַמ"ח
אַבְרָם וּשְׁס"ה גִּידִים שְׁבָאָדָם לְתַקֵּן
בְּהֵם קוּמַת גּוּפוֹ וְנִפְשׁוֹ וְהָאָדָם הוּא
עוֹלָם קָטָן^מ, וּמִסְתַּמָּא כֵּן הוּא גַם כֵּן
בְּעוֹלָם הַגְּדוֹל שֶׁהוּא דְגַמְתוֹ מִמֶּשׁ, וְעַל
יְדֵיהֶם נִתְקַן חֲלָקֵי הָעוֹלָם כָּלם. וְאֶפְשָׁר
לְתַקֵּן הַכָּל בְּמַצּוֹת הַצְּדָקָה לְבִדְהָ,
שְׁאֵמְרוּ (ב"ב יא, א) הַמְקִיִם נֶפֶשׁ אַחַת
מִיִּשְׂרָאֵל כְּאֵלּוּ קִיּוּם עוֹלָם מְלֵא, וּבְקִיּוּם
עוֹלָם קָטָן אִם זָכָה לְבָנֵי אָדָם מְהִינְגִים,
הָרִי הוּא כְּמִקְדָּשׁ עַל יְדֵי זֶה הָעוֹלָם
הַגְּדוֹל כְּלוּ, אֲלָא שְׁעַל יְדֵי כָּל הַמַּצּוֹת
הוּא בְּפֶרֶט וּבְפַעַל בְּעוֹלָם כְּלוּ, וְעַל

לִיה מַצּוּה בְּכָל לַשּׁוֹן אֲגִידָה. ור"ל שסתם מצוה בלשון חז"ל היא מצות צדקה. מו. תנחומא (פקודי, ג), וכו"ה
בתיקו"ז (טט, ק ע"א; ע, קל ע"ב). ובריקאנטי (בראשית א, כו) כתב: "ומזה הטעם נקרא האדם עולם קטן,
בעבור היותו כולל מן הכל, כי כל איבריו הם דמיון וסימן לעליונים, כמה דאת אמר (איוב יט, כו): 'זמבשרי
אחזה אלוה'". מז. עיין לקוטי אמרים (פל"ז) לבעל התניא. מח. "ואמר רבי אלעזר: גדולה גמילות חסדים
יותר מן הצדקה, שנאמר (הושע י, יב): 'זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד'. אם אדם זורע – ספק אוכל ספק
אינו אוכל, אדם קוצר – ודאי אוכל. ואמר רבי אלעזר: אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה, שנאמר:
'זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד'. תנו רבנן: בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה
– בממונו, גמילות חסדים – בין בגופו בין בממונו. צדקה – לעניים, גמילות חסדים – בין לעניים בין לעשירים.
צדקה – לחיים, גמילות חסדים – בין לחיים בין למתים" (סוכה מט, ב). מט. "...פושעי ישראל שמליאין
מצוות כרמון, שנאמר (שיר השירים ו, ז): 'כפלח הרמון רקתך'. ואמר רבי שמעון בן לקיש: אל תיקרי רקתך
אלא ריקתך, שאפילו ריקנין שבך מליאין מצוות כרמון" (עירובין יט, א). נ. "פושעי ישראל בגופן מאי ניהו?
אמר רב: קרקפתא דלא מנח תפילין" (ר"ה יז, א). נא. "שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנין,
וגומלי חסדים. רחמנים, דכתיב (דברים יג, יח): 'ונתן לך רחמים ורחמך והרבך'. ביישנין, דכתיב (שמות כ, יז):
'בעבור תהיה יראתו על פניכם'. גומלי חסדים, דכתיב (בראשית יח, יט): 'למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו'"

מְלֹאכְתֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּשְׁאָר קָיָם
לְעוֹלָמִי עַד, שְׁבַעבוֹרָם נוֹלְדוּ וְלֹא הִיָּתָה
יְצִירְתֶם לְכַטְלָהּ.

ד.

וְעַמַּל שִׁיחָה, אֵין שִׁיחָה אֶלָּא תַפְלָה
כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ בְּבִרְכוֹתֵי^י, וַיִּלְפִּינָן
מִקְרָא דִּיצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה. פִּי אַבְרָהָם
הִתְחִיל בְּעַמַּל מְלָאכָה, שְׂיַנַּע כָּל יָמָיו
בְּעַבְדוּת ה' יִתְבָּרַךְ בְּפַעַל מַמְשׁ, וְכָל
מַעֲשָׂיו וּפְעֻלוֹתָיו כָּל יָמָיו הִזָּה רַק
לְשָׁמַיִם, וְלִהְשָׁלִים עַל יְדֵי זֶה כָּל הָעוֹלָם
כְּלוֹ. וְאַף תַּפְלָתוֹ נִקְרָא שֵׁם בְּלִשׁוֹן
עִמְדָה^י, שֶׁהוּא פְּעֻלַת הַגּוֹף. אֲבָל שֶׁל
יְצָחָק נִקְרָא שִׁיחָה, פִּי הוּא הַמִּתְחִיל
בְּעַמַּל שִׁיחָה. וְהוּא עֲמוּד הָעַבְדוּדָה, כְּמוֹ
שְׁאֲמְרוּ ז' ל' (תַּעֲנִית ב, א) עַבְדוּדָה שְׁפֵלֵב זו
תַּפְלָה, פִּי עֶקֶר עַבְדוּדָת הַתַּפְלָה בְּלֵב,
כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ^י דְּצִרְיָה שְׂיִכְנֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם,

דְּמַעֲרַב רַב קָאָתוּ כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ בְּבִיָּצָה^י.
וְעַל כֵּן לֹא יִדַּח נִדַּח מְזַרַע יִשְׂרָאֵל, אֶפְלוּ
מִהֵיוֹתָר נִדַּח מְזַרַע יִשְׂרָאֵל, אֶפְלוּ
מִהֵיוֹתָר גְּרוּעִים בְּתַכְלִית, יֵשׁ בָּהֶם אֵיזָה
שְׂרֵשׁ טוֹב בְּהַעֲלֵם הַנְּטוּעַ מֵאַבוֹתָם,
בְּהֵיוֹתָם זָרַע אַבְרָהָם יְצָחָק וַיַּעֲקֹב, שְׂיַצָּא
לְפַעַל בְּאֵיזָה מַעֲשָׂה שֶׁל צְדָקָה אוֹ
גְּמִילוֹת חֲסָדִים שְׁעָשָׂה מִיָּמָיו לְנַפְשׁ
אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁהִזְמִין לוֹ ה' יִתְבָּרַךְ
הַהֲגוֹן לְפִי עָרְכוּ שְׂיִוִּכַל לְזָכוֹת עַל יְדוֹ,
לְהֵיוֹת לוֹ עַל כָּל פְּנִים חֲלָק מֶה הַנִּשְׁאָר
מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם הַבָּא.

וְזָהוּ נִגְדַּ אַבְרָהָם אֲבִינוּ ע"ה, שֶׁהוּא
הֶרְאֵשׁוֹן שְׁהָקִים עֲמוּד שֶׁל
גְּמִילוֹת חֲסֵד בְּעוֹלָם, וְהוּא הָאֲשֵׁל שֶׁנְּטַע
בְּבָאָר שְׁבַע^י. וְעַל כֵּן הוּא הָעוֹמֵד
לְהַצִּיל כָּל יִשְׂרָאֵל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם כְּמוֹ
שְׁאֲמְרוּ בְּעִירוֹבִין^י, וּמִשׁוּם דְּמְלָאִים
מְצוּוֹת כְּרַמּוֹן כְּדָאִיתָא שָׁם. וְזָהוּ עַמַּל

(יבמות עט, א). נב. "ואמר רב נתן בר אבא אמר רב: עתירי בבל יורדי גיהנם הם. כי הא דשבתאי בר מרינוס
אקלע לבבל, בעא מנייהו עסקא, ולא יהבו ליה. מוזני מין, נמי לא זינהו. אמר: הני מערב רב קא אתו, דכתיב
(דברים יג, יח): 'ונתן לך רחמים ורחמך', כל המרחם על הבריות - בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו,
וכל מי שאינו מרחם על הבריות - בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו" (ביצה לב, ב). ופרש"י: 'ונתן לך
רחמים - שתרחם על הבריות. כאשר נשבע לאבותיך - מי שיש לו רחמים מזרעו של אבות'. נג. "חזרע
צדקה שכר אמת' (משלי יא, יח) - זה אברהם שזרע צדקה והיה מאכיל עוברים ושבים, שנאמר (בראשית
כא, לג): 'זיטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם'" (תנחומא לך לך, יב). נד. "...דאמר ריש
לקיש: פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב... ואמר רבי שמעון בן לקיש: אל
תיקרי רתך אלא ריקתיך, שאפילו ריקנין שבך מליאין מצוות כרמון, על אחת כמה וכמה. אלא הא דכתיב
(תהלים פד, ז): 'עברי בעמק הבכא' - ההוא דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם, ואתי אברהם אבינו ומסיק להו
ומקבל להו, בר מישראל שבא על הגוייה דמשכבה ערלתו ולא מבשקר ליה (=אינו מכירו) (עירובין יט,
א). נה. "...יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר (בראשית כד, סג): 'יצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ואין
שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קב, א): 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו'" (ברכות ב, ב).
נו. "אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר (בראשית יט, כז): 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד
שם', ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו, ל): 'זייעמד פינחס ויפלל'" (שם). נז. "תנו רבנן: המתפלל

וְהִינּוּ שְׁעֲבוּד הַלֵּב לְאָבִיו שְׁבַשְׁמִים
 שְׁבַלְשׁוֹן הַמְשָׁנָה^{יב}, וְזֶהוּ הָעֲבוּדָה
 שְׁבַלְב, דְּהֶעֱקַר לִידַע לְפָנָי מִי הוּא
 מִתְפַּלֵּל, וְשִׁיחָה כְּעוֹמֵד לְפָנָי הַמֶּלֶךְ כְּמוֹ
 שְׁאָמְרוּ ז"ל^{יג}. וְזֶהוּ כּוּוֹן וְשְׁעֲבוּד הַלֵּב
 לְשָׂמִים, שְׁעַל יָדָי זֶה שְׁיִרְאָה עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ
 מֶלֶךְ גְּדוֹל עוֹמֵד עָלָיו, יִגִּיעַ אֵלָיו הִירְאָה
 וְהֶחֱנַעָה בְּפַחַד ה' תְּבַרַךְ, כְּמוֹ שְׁכָתָב
 בְּמִזְרָה נְבוֹכִים (ח"ג, נב) הוֹבָא בְּהֶגְ"ה
 רִישׁ אֲרַח חַיִּים^{יד}. וְהוּא הִירְאָה שְׁגָם כֵּן
 עֲקָרָה בְּלֵב, וְכֵמוֹ שְׁאָמְרוּ^{טו} עַל פְּסוּק

וְלֵב אֵין. וְזֶהוּ דְרָגָא דִּיצְחָק, דְּמַחְוֵי לְהוּ
 הַקְּב"ה בְּעֵינֵיהוּ כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּשֶׁפֶת^{טז},
 שְׁעַל יָדָי הִירְאָה כְּאֵ לִירְאָה וּפַחַד
 יִצְחָק^{טז}, וְזוֹכָה לְעֲבוּדָה שְׁבַלְב זֶה תְּפִלָּה.
 וְנִקְרָא שִׁיחָה לְגַבֵּי הַדְּבוּר דְּדִבְרֵי
 תּוֹרָה, שְׁזֶהוּ עֶקֶר הַדְּבוּר,
 דְּבִדְבַר ה' שְׂמִים נִעְשׂוּ^{טז}, שְׁהוּא דְבוּר
 הַתּוֹרָה, שְׁהִיא הַפְּלִי אוֹמְנוֹת לְבְרִיאַת
 עוֹלָם, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בְּרִישׁ בְּרֵאשִׁית
 רְבָה^{טז}, וְזֶהוּ הַדְּבוּר דְּהַקְּב"ה. וְדְבוּרִים

צְרִיךְ שִׁיבוּיִן אֵת לְבוֹ לְשָׂמִים. אַבָּא שְׂאוּל אוֹמֵר: סִימֵן לְדַבֵּר (תְּהֵלִים י, יז): 'תְּכִינן לְבַם תְּקִשִׁיב אוֹנָךְ' (בְּרִכּוֹת
 לא, א). וּפְרִשׁוּ: "אֵם תְּכִינן לְבַם – אִזְ תְּקִשִׁיב אוֹנָךְ". נַח. "וְהִיָּה כְּאִשֵּׁר יָרִים מִשֶּׁה יָדוֹ וּגְבַר יִשְׂרָאֵל וְגו'
 (שְׁמוֹת יז, יא). וְכִי יָדִיו שֶׁל מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה! אֵלֵא לֹמֵר לָךְ: כֹּל זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
 מִסְתַּכְּלִים כְּלִפֵּי מַעֲלָה וּמִשְׁעַבְדִּין אֵת לְבַם לְאִבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים – הָיוּ מִתְּגַבְּרִים, וְאֵם לֹא – הָיוּ נּוֹפְלִין... (ר"ה
 פ"ג, ח). נֵט. כֵּן אֵיתָא בְּסִנְהֶדְרִין (כב, א): "אִמְרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן חֲסִידָא: הַמִּתְּפַלֵּל צְרִיךְ שִׁירְאָה עֲצָמוֹ כְּאֵילוֹ
 שְׂכִינָה כְּנִגְדּוֹ, שְׁנֵאמַר (תְּהֵלִים טז, ח): 'שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדֵי תַמִּיד'. וְכ"כ הַרְמַב"ם (הַל' תְּפִילָּה פ"ד, טז) וְהַטּוֹר (ס"י
 צח) שֶׁהַמִּתְּפַלֵּל צְרִיךְ שִׁירְאָה עֲצָמוֹ כְּאֵילוֹ עוֹמֵד לְפָנָי הַשְּׂכִינָה. וְעַי' עִירוּבִין (סד, א) בְּעֵינֵין שְׁתוּי וְשִׁיבוּר,
 שֶׁהַחֶבְדֵל בֵּינֵיהֶם אֵם יִכּוּלִים לְדַבֵּר בְּפָנָי הַמֶּלֶךְ, וְגו' לְתַפִּילָה, וּבְרִשׁוֹ (בְּרִכּוֹת כה, א ד"ה אַבֵּל) שְׂכָתָב: "אַבֵּל
 לְתַפִּילָה – צְרִיךְ הוּא לְהִרְאוֹת אֵת עֲצָמוֹ כְּעוֹמֵד לְפָנָי הַמֶּלֶךְ וּלְעוֹמֵד בְּאִימָה, אַבֵּל קְרִיאַת שְׁמַע אֵינוֹ מְדַבֵּר
 לְפָנָי הַמֶּלֶךְ". ס. "שׁוֹיִתִּי ה' לְנִגְדֵי תַמִּיד' (תְּהֵלִים טז, ח) הוּא כֹּלֵל גְּדוֹל בְּתוֹרָה וּבְמַעֲלוֹת הַצְּדִיקִים אִשֵּׁר
 הוֹלְכִים לְפָנָי הָאֱלֹהִים, כִּי אֵין יִשִּׁיבַת הָאָדָם וְתַנּוּעוֹתָיו וְעַסְקוֹ וְהוּא לְבָדוֹ בְּבֵיתוֹ, כִּישִׁיבָתוֹ וְתַנּוּעוֹתָיו וְעַסְקוֹ
 וְהוּא לְפָנָי מֶלֶךְ גְּדוֹל, וְלֹא דְבוּרוֹ וְהִרְחַבַת פִּיּוֹ כְּרִצּוֹנוֹ וְהוּא עִם אֲנָשִׁי בֵיתוֹ וְקְרוּבָיו, כְּדְבוּרוֹ בְּמוֹשֵׁב הַמֶּלֶךְ. כֹּל
 שְׂכָן כִּישִׁימִים הָאָדָם אֵל לְבוֹ שֶׁהַמֶּלֶךְ הַגְּדוֹל הַקְּב"ה, אִשֵּׁר מֵלֵא כֹל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, עוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֵה בְּמַעֲשָׁיו,
 כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (יִרְמִיָּהוּ כג, כד): 'אֵם יִטְרַח אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֵינוֹ לֹא אֵרְאֵנוּ נֵאֵם ה'', מִיֵּד יִגִּיעַ אֵלָיו הִירְאָה
 וְהֶחֱנַעָה בְּפַחַד הַשִּׁי"ת וּבוֹשָׁתוֹ מִמֶּנּוּ תַמִּיד... (רַמ"א א"ח א, א). ס.א. "אִמְרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אִמְרֵי
 רַבִּי יוֹנָתָן: מֵאִי דְכָתִיב (מִשְׁלֵי יז, טז): 'לְמָה זֶה מַחִיר בִּיד כְּסִיל לְקִנּוֹת חֲכָמָה וְלֵב אֵין' – אוֹי לְהֵם לְשׁוֹנְאֵיהֶן
 שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁעוֹסְקִין בְּתוֹרָה, וְאֵין בְּהֵן יִרְאֵת שְׂמִים' (יּוֹמָא עב, ב). ס.ב. "אִמְרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי
 אִמְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן: מֵאִי דְכָתִיב (ישַׁעְיָהוּ סג, טז): 'כִּי אֵתָה אֲבִינוּ כִּי אֲבַרְהָם לֹא יָדַעְנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִכִּירוּ אֵתָה
 ה' אֲבִינוּ גּוֹאֲלָנוּ מֵעוֹלָם שְׁמַךְ'. לְעַתִּיד לְבָא יֵאמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: בְּנִיךְ חֲטָאוּ... אִמְרֵי לוֹ לִיצְחָק:
 בְּנִיךְ חֲטָאוּ לִי. אִמְרֵי לְפָנָיו: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּנִי וְלֹא בְּנִיךְ? בְּשַׁעַה שֶׁהַקְּדִימוֹ לְפָנֶיךָ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע, קְרִיאַת לְהֵם
 בְּנֵי בְּכוֹרֵי, עֲכַשְׁיוֹ בְּנֵי וְלֹא בְּנִיךְ? וְעוֹד, כְּמָה חֲטָאוּ... אֵם אֵתָה סוֹבֵל אֵת כּוֹלָם – מוֹטָב, וְאֵם לֹא – פִּלְגָא עָלֵי
 וּפִלְגָא עָלֶיךָ. וְאֵם תְּמַצָּא לֹמֵר כּוֹלָם עָלֵי, הֵא קְרִיבִית נַפְשִׁי קִמְךָ... פַּתְחוּ וְאִמְרוּ: כִּי אֵתָה אֲבִינוּ. אִמְרֵי לְהֵם
 יִצְחָק: עַד שְׂאֵתָם מִקְלָסִין לִי, קִלְסוּ לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּמַחְוֵי לְהוּ יִצְחָק הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֵינֵיהוּ. מִיֵּד
 נִשְׂאוּ עֵינֵיהֶם לְמִרוֹם וְאוֹמְרִים: 'אֵתָה ה' אֲבִינוּ גּוֹאֲלָנוּ מֵעוֹלָם שְׁמַךְ' (שְׁבַת פט, ב). ס.ג. "...אֵלֵין אֵינּוֹן יִרְאֵי
 אֱלֹהִים, מְאִרֵי דִירְאָה מִסְטָרָא דִּיצְחָק" (תִּיקוּ"ז ע, קכָה ע"ב). ס.ד. תְּהֵלִים לג, ו. ס.ה. רֵאֵה הָעֵרָה

בְּקִשְׁתְּ חַיֵּי שְׁעָה כָּלֵל. אֲבָל הַפְּנֹנָה עַל גּוּף פְּנִימִיּוֹת הַחַיּוֹת הַנִּמְשָׁךְ לְאָדָם מְעַבְּדָה שְׂבֵלֵב זֹאת תְּפִלָּה, הוּא חַיּוֹת לְשַׁעָה, הֵינּוּ כָּל יְמֵי עוֹלָם הַזֶּה שֶׁהַבְּחִירָה מוֹשְׁלֶת, דָּאָז עֵקֶר חַיּוֹת הָאָדָם הַמְּרַגֵּשׁ בְּלִבּוֹ הוּא מְהַעֲבֹדָה שְׂבֵלֵב. אֲבָל לְעֵתִיד שְׁאֲמָרוּ ז' לְשִׁיטְלֵי עֲמָהֶם בְּגֵן עֵדֶן^ב, וְלֹא יִפְגַּף עוֹד מוֹרִיד^ב, לֹא יִהְיֶה עוֹד הַמְשַׁכֵּת הַחַיּוֹת מְעַבְּדוֹת הַתְּפִלָּה שְׂבֵלֵב^ב, רַק מְדַבְּרֵי תוֹרָה, שְׁזֵהוּ הַמְשַׁכֵּת חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, כָּל הַחַיּוֹת נִמְשָׁךְ רַק מְדַבְּרֵי תוֹרָה.

וְזֶהוּ עֲמוּד הַתּוֹרָה הַעֲקָר וְהַנִּבְחָר מִכָּלֵם. דְּעַל כֵּן אָמַר שְׁזֵהוּ עֵקֶר הַעֲמֹל שִׁיְהִיָּה לְאָדָם, שְׁזֹכָה בּוֹ יַעֲקֹב

בְּתִפְלָה הֵם הַדְּבוּרִים דִּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל^ט, מֵה שְׁאֲשָׁה מִסְפֶּרֶת עִם בַּעֲלָהּ^ט, וְזֶהוּ נִקְרָא שִׁיְחָה^ט וְהוּא נִוְקָבָא לְגַבֵּי הַדְּבוּר דְּכּוּרָא. וּמֵמָה שְׁאֲמָרוּ לְדִיק מְלִשׁוֹן מְשִׁיחָתוֹ וְלֹא מְדַבְּרֵי, דְּשִׁיחָת חֲלִין שְׁל תַלְמִידֵי חֲכָמִים^ט וְכוּ', לְמַדְנוּ דְּשִׁיחָה הֵינּוּ שִׁיחָת חֲלִין. וְנִקְרָא כֵּן דְּבוּרֵי הַתְּפִלָּה לְגַבֵּי דְבָרֵי תוֹרָה, כְּמוֹ שְׁאֲמָרוּ מְנִיחִין חַיֵּי עוֹלָם וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שְׁעָה^ט, וְאִין הַפְּנֹנָה עַל צָרְכֵי בְּנֵי אָדָם שְׁמַתְפִּלְלִים עֲלֵיהֶם שְׁהֵם חַיֵּי שְׁעָה, וְכַדְפָּרֵשׁ רַש"י שָׁם^ט, דְּאִינוּ מִסְפִּיק מִשׁוּם זֶה לְהַחֲלִיט הַשֵּׁם חַיֵּי שְׁעָה, דְּאִטוּ לִיכָא נְמִי בְּקִשׁוֹת עַל חַיֵּי עוֹלָם, כְּבְּקִשְׁתְּ הַחֲכָמָה וְדַעַת וְתִשׁוּבָה וְסְלִיחָה שְׂבִשְׁלֵשׁ רֵאשׁוֹנוֹת דְּאֲמָצְעִיּוֹת וְכַדוּמָה, וְכֵן תְּפִלַּת שַׁבָּת יוֹם טוֹב שְׁאִין בְּהֵן

לד. סו. "רבי חזקיה אמר: (תהלים סה, ג) 'שומע תפלה' – שומע תפלות מבעי ליה, מהו שומע תפלה? אלא תפלה דא כנסת ישראל דאיהי תפלה, דכתיב (שם קט, ד): 'ואני תפלה', ודוד בגין כנסת ישראל קאמר לה" (זוהר ח"ג, תוריע מע ע"ב). סז. היינו יחוד כנסת ישראל – שכנתא עם קוב"ה, עיין זוהר ח"ב, בשלח מו ע"א. סח. "...ולית שיחה אלא צלותא" (תיקו"ז ה, כ ע"א). טט. "תניא, אמר רבי שמעון: משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים... ולימא מדבריו של רבן גמליאל? מילתא אגב אורחיה קא משמע לן, כי הא דאמר רב אחא בר אדא, ואמרי לה אמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב: מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד, שנאמר (תהלים א, ג): 'ועלהו לא יבול'" (סוכה כא, ב). ע. "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה? והוא סבר: זמן תפלה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת ג, א). עא. "חיי עולם – תורה, תפלה – צורך חיי שעה היא: לרפואה, לשלום ולמוזנות" (רש"י שם ד"ה חיי עולם). עב. "והתהלכתי בתוככם" (ויקרא כו, יב) – משלו משל למה הדבר דומה, למלך שיצא לטייל עם אריסו בפרדס, והיה אותו אריס מוטמר מלפניו. אמר לו המלך לאותו אריס: מה לך מיטמר מלפני, הריני כיוצא בך. והקב"ה אמר להם לצדיקים: מה לכם מזודעזעים מלפני. כך עתיד הקב"ה מטייל עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבוא, וצדיקים רואים אותו ומזודעזעים מלפניו, הריני כיוצא בכם" (ספרא בחוקותי פרשה א פ"ג, ג). עג. "שאל אביך ויגדך" (דברים לב, ז) – למחר עתידין ישראל להיות רואין ושומעין כשומעין מפי הקודש, שנאמר (ישעיהו ל, כא): 'ואזניך תשמענה דבר מאחריך', ואומר (שם, כ): 'ולא יכנף עוד מורריך'. 'זקניך ויאמרו לך' (דברים שם) – מה שהראיתי לזקנים בהר, כענין שנאמר (שמות כד, א): 'זאל משה אמר עלה אל ה'" ('ילקו"ש האזינו רמו תקמב). עד. יובן ע"פ מה שכתב רבינו לעיל שעיקר העבודה שבלב זו תפילה – להגיע לראיה שמביאה ליראה ושעבוד הלב להקב"ה, ולעת"ל אין צריך בעבודה זו, שהרי

וְכֵן בְּתַפְלָה, נֹאמֵר בְּתַפְלַת שְׁלֹמֹה
הַמֶּלֶךְ ע"ה וְגַם אֶל הַנְּכָרִי וְגו'^א
וְעֲשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא וְגו'^ב, אִף דְּעַקֵּר
הַתַּפְלָה הַיָּא דְרַגְא דְכִנְסַת יִשְׂרָאֵל, וְרִזָּא
דְדוֹד הַמֶּלֶךְ ע"ה שְׁאֵמֵר עַל עֲצָמוֹ
(תהלים קט, ד) וְאֲנִי תַפְלָה^ב. וְכֵן דְרַגְא
דִּירָאָה הַיָּא רַק בְּאִשָּׁה יִרְאֵת ה'^ב. וְאִשְׁתַּ
זְנוּנִים הַיָּא הַרוּצָה לְהַתְדַמּוֹת לְאִשְׁתַּ חֵיל
כְּקוֹף בְּפָנֵי אָדָם, כְּמוֹ שְׁמוּבָא בְזוּה"ק
(ח"ב קמח, ב), וְהוּא הַפְּשִׁיטוֹת דְטִלְפִים
דְחִזִּיר שְׁהִיָּה בְעֵשׂוֹר^ב, שְׁרָצָה לְהַתְדַמּוֹת

אֲבִינוּ ע"ה מְבַחֵר שְׁבָאֲבוֹת (בר"ר עו, א),
שְׁהוּא עַקֵּר הַמְכֻּן שְׁבְבָרִיָּאָה שְׁמִטְתּוֹ
שְׁלֹמֹה^ב, כִּי אֵין שׁוּם שְׁיִכּוֹת לְמִשְׁפָּחוֹת
גוּיִים עִם דְבָרֵי תוֹרָה^ב דְּלֹא עֲשָׂה כֵן
לְכָל גוּי^ב. מַה שְׁאֵין כֵּן אֲבָרְהָם וְיִצְחָק
יִצָּא פְסֻלְתָּ^ב, כִּי יֵשׁ קֶצֶת אַחֲזִיָּה
לְעַפְיוֹם בְּשִׁבְעַת מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, וְכֵן
בְּעֲשִׂיתָ צְדָקָה וְחֶסֶד לְעַפְיוֹם, אִף דְּהוּא
חֲטָאת לָהֶם, וְנִקְרָא מִצְוֹת קְלוֹת שְׁהִיוּ
מְקַבְּלִין שְׁכָר בְּעוֹלָם הַהִזָּה^ב, כְּמוֹ שְׁאֵמֵרוּ
בְּכַבָּא בְּתָרָא^ב.

עתידין להיות רואין ושומעים מפי הקב"ה עצמו, ודו"ק. עה. "...ולמה נאמר באברהם וביצחק אף, ולא נאמר
ביעקב אף? על ידי שהיתה מטתו שלימה לפניו. אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה, יצחק יצא ממנו
עשו וכל אלופי אדום, אבל יעקב מטתו שלימה – כל בניו צדיקים, הה"ד (בראשית מב, יא): 'כלנו בני איש
אחד נחנו'... (ויק"ר לו, ה). עו. "...סדר התורה והמצוות, אי אפשר רק לעם ישראל, עד שהתורה היה סדרם
המיוחד להם, ולא אפשר זה לעם אחר. כאשר תראה בחוש, עם שהם מודים בתורה, עד גבולה לא באו
לקיים אותה. וכל זה מוכח כי אין התורה חלקם כלל. וכל זה בארו חכמים באמונתם במסכת עבודה זרה (ב,
ב) על הכתוב (דברים לג, ב): 'ה' מסיני בא' וגו', מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה על כל האומות, ולא רצו
לקבלה רק ישראל... שאין מוכן לתורה הזאת רק ישראל בלבד" (נצח ישראל פ"א). עז. "לא עשה כן לכל
גוי וגמשפטים כל ידעום הללויה" (תהלים קמו, ב). עח. "דאמר רבי אבא בר כהנא: עד שלשה דורות לא
פסקה זוהמא מאבותינו, אברהם הוליד את ישמעאל, יצחק הוליד את עשו, יעקב הוליד שנים עשר שבטים
שלא היה בהן שום דופי" (שבת קמו, א). (וראה אור החיים בראשית מט, ג ד"ה וא"ת איך
אברהם). עט. "ומה: (דניאל ז, ט) ושער ראשה בעמר נקא? שהקב"ה מנקה את עצמו מעבדו, ופורע להם
שכר מצוות קלות שעשו בעה"ז כדי לזון אותן ולחייבם לעה"ב, כדי שלא יהא להן פתחון פה ולא ימצא להן
זכות" (תנחומא קדושים, א). פ. "וחסד לאומים חטאת" (משלי יד, לד) – כל צדקה וחסד שאומות עובדי
כוכבים עושין – חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן, שנאמר (דניאל ד, כד): 'להן מלכא
מלכי ישפר עליך וחסרך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותיך'" (ב"ב י, ב). פא. "וגם
אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך: כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך
החזקה ורצעך הנטויה ובא והתפלל אל הבית הזה: אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא
אליו הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך בעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית
הזה אשר בנית" (מלא"א ח, מא-מג). פב. ראה הערה סו. פג. זוהר ח"א, חיי שרה קכב ע"א. פד. "יהי
בן ארבעים שנה" (בראשית כו, לד) – הה"ד (תהלים פ, יד): 'ברסמנה חזיר מיער'... למה הוא מושלה בחזיר?
אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו, כלומר שאני טהור, כך מלכות הזאת הרשעה
גוזלת וחומסת, נראת כאלו מצעת את הבימה (לדון את הגולנים). כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים
ומענה אותם, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר: מה אבא נשא אשה בן ארבעים שנה,

הַזֶּה, וְכֵן הַתְּפִלָּה נִקְרָא חַיֵּי שְׁעָה שֶׁהוּא חַיּוֹת הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה כַּנֶּזְכָּר. אֲבָל הַתּוֹרָה נִקְרָא חַיֵּי עוֹלָם, שֶׁנִּמְשָׁכָה מִגִּבְהֵי מְרוֹמִים נוֹבְלוֹת מִחֻכְמָה עֲלִיוֹנָה^פ, שֶׁלְּמַעַל מִהַתְּחִלַּת יְמֵי הַבְּנִיָּן, שֶׁמֶהֱם הוּא הַמְּשַׁכֵּת הַשְּׁתַלְשְׁלוֹת כָּל הַבְּרִיאָה^פ. רַק שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּלְבוּשׁ גִּשְׁמִי לְהַאִיר לְזֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הָאוֹר הַגִּנּוּזִי שֶׁנִּגְנָז בַּתּוֹרָה. וְאֵין שׁוֹם שְׂיִכוּת לְעַפְרוֹיִם שֶׁמְצִיאוֹתָם רַק בְּחַיֵּי שְׁעָה דְּעוֹלָם הַזֶּה לְבַד, עַם אוֹר זֶה דְּחַיֵּי עוֹלָם.

ה.

וְכָל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל^ט, הֵם שְׁלוֹשָׁה אַבּוֹת, הַרְמוּזִים בְּרֵאשֵׁי תְּבוֹת מְלִ"ךְ. יַעֲקֹב נִגְדַּת הַמַּחַ, שֶׁשֵּׁם חֻכְמַת הַתּוֹרָה וּמִשְׁכַּן הַנְּשֻׁמָּה^ז שֶׁנִּתְּתָה בִּי טְהוֹרָה, שֶׁאֵין בָּהּ פְּסֻלָּת, דְּעַל כֵּן נִקְרָא (בְּרַאשִׁית כה, כז) אִישׁ תָּם, דְּרֻצָּה לְוֹמֵר שְׁלֹם^צ שֶׁאֵין בּוֹ שׁוֹם חֲסָרוֹן^צ. וְעַל כֵּן

לְיַעֲקֹב עַד שְׁטָעָה יִצְחָק בּוֹ^י. וְכָל זְמַן דְּעוֹלָם הַזֶּה עֲלָמָא דְּשִׁיקְרָא שֶׁהָאֲדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו לְבַד, אֲפִלּוּ נִבְיָא גְּדוֹל כְּשִׁמוּאֵל רַבֵּן שֶׁל נְבִיאִים לֹא יָכוֹל לִידַע תְּעִלּוּמוֹת לְב, וְאָמַר לוֹ ה' יִתְבָּרַךְ דְּרַק ה' יִרְאֶה לְלִבְבִי^י. וְעַל כֵּן מְצִד הַרְאִית עֵינָיו דְּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ קֶצֶת אַחֲזִיָּה גַם לְאֲמוֹת גַּם בְּשִׁיחָה זֹאת תְּפִלָּה, שֶׁעַל כֵּן בִּקְשׁ שְׁלֵמָה הַמְּלִיךְ ע"ה לְעַנּוּתָם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם הַתְּרַעְמוֹת נִגְדַּת ה' יִתְבָּרַךְ, שֶׁהֵם חוֹשְׁבִין שֶׁגַּם הֵם מִתְּפַלְּלִין בְּלִבְ שְׁלֹם, הַגַּם דֵּה' יִתְבָּרַךְ הַרְוָאָה לְלִבְ יוֹדַע שֶׁאֵינוֹ כֵּן, מִכָּל מְקוֹם יִהְיֶה חַס וְשְׁלוֹם חִלּוּל הַשֵּׁם נִגְדָּם בְּעוֹלָם הַזֶּה.

וְעַל כֵּן בְּשִׁנֵּי עַמּוּדִים אֵלּוּ יֵשׁ קֶצֶת אַחֲזִיָּה לְפֻסְלַת דְּאֲמוֹת, מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּעַמּוּד הַתּוֹרָה. דְּאָמְרוּ ז"ל (אֵיכ"ר ב, יג) אִם יֹאמֵר לָךְ יֵשׁ תּוֹרָה בְּאֲדוֹם אֵל תְּאָמִין, כִּי אֵין לָהֶם בְּזָה שׁוֹם אַחֲזִיָּה אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא לְהַתְּעוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּלְבַד, כִּי הַמְּצוּוֹת הֵם מְעַשְׂוֹת בְּעוֹלָם

אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה, הה"ד: 'זיהי עשו בן ארבעים שנה' (בר"ר סה, א). פה. "יודע ציד – לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו: אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן? כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות" (רש"י בראשית כה, כז). פו. "זיהי בבואם ויקרא את אליאב ויאמר אף נגד ה' משיחו: ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וד' יראה ללבב" (שמו"א טז, ו-ז). פז. "נובלות חכמה של מעלה – תורה" (בר"ר יז, ה). פח. ראה עץ חיים, שער הכללים פרק א; עמק המלך, שער ב פרק ג. פט. בע"ז (כה, א) איתא שהאבות נקראו: "שרים". ויתכן שיש כאן ט"ס ויש לגרוס "בני מלכים" במקום "בני ישראל", וכדמצינו בכמה מקומות אצל רבינו (פר"צ צו, ט; פרשת החודש, ז) שכתב לפרש מה שישראל נקראו בני מלכים, דהיינו האבות שנקראו מלכים. וראה פרי צדיק (בלק, יב) שביאר רבינו בארוכה מדוע נקראו האבות מלכים. צ. מה שרבינו הולך ומבאר שהמוח הוא משכן הנשמה, הלב משכן הרוח, והכבד משכן הנפש, כן איתא באוצרות חיים (שער אבי"ע דרוש א) דמח, לב, כבד – הן משכן לנשמה, רוח ונפש. צא. "ויעקב איש תם ישב אהלים" (בראשית כה, כז). 'איש תם' – גבר שלים, בתרגומו. 'ישב אהלים' – אמאי איהו תם, בגין דאיהו ישב אהלים, דאחיד לתרין סטרין, לאבריהם וליצחק" (זוהר ח"א, תולדות קמו ע"א). צב. עיין זוהר ח"א, לך לך צו ע"א). ובפר"צ לחנוכה (אות

פְּשׁוּטוֹ, דְּהִיָּה אֲזֵ שְׂדֵה. אָבֵל נִרְאָה דְּהִיָּה
 חֲצִיף, הִינּוּ רַק אַחַר שְׂבָא יַעֲקֹב וּקְרָאוּ
 בֵּיתֵי^צ, הִינּוּ שְׂפָכָר גְּדָרוּ מִכָּל אַרְבַּע
 רוּחוֹת. וְכָל עֲמַל יִצְחָק וְעִבּוֹדְתּוֹ בְּרוּחַ
 הַצְּפוֹנִי הַפְּתוּחַ וּפְרוּץ בְּמִלּוֹאוֹ^ט, שְׁזָהוּ
 סֵטְרָא דִּילֵיהּ^ק, וְשֵׁם נִקְרָא שְׂדֵה. וְלֹא
 נִסְתָּם לְגַמְרֵי עַד יַעֲקֹב, שְׁזָכָה לְהִיּוֹת
 מְטָתוֹ שְׂלֵמָה^{קא} וְלֹא יָדַח מִמֶּנּוּ גְּדַח,
 וְהוּא קְרָאוּ בֵּית קְבוּעַ וְקָיִם לְעוֹלָמִי עַד
 וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו. מִיִּקְרֵי חוּצָפָא כְּלָפִי
 שְׂמִיָּא לְהַחֲזִיר הַתְּפִלָּה לְבִקְעָה, שְׂהוּא
 מְקוֹם הַפְּרוּץ, הִינּוּ שְׂלֵא יְהִיָּה גְּדוּר
 בַּתְּפִלָּתוֹ.

אָמְרוּ^ט שְׂלֵא מֵת, כִּי אֵינן מֵיתָה בְּלֹא
 חֲטָא (שְׁבַת נה, א), הִינּוּ אֵיזָה חֲסָרוֹן כָּל
 דְּהוּא, וְהוּא שְׂהִיָּה שְׂלָם לְגַמְרֵי, לֹא שְׂיָף
 בּוּ עֲגִינן מֵיתָה כְּלָלִי^ט.

וְיִצְחָק הוּא נֶגֶד הַלֵּב שְׂבּוּ מְשָׁפֵן
 הַרוּחַ, וְהוּא הַחִיּוֹת הַפְּנִימִיּוֹת
 שֶׁל הַנְּפֶשׁ, וְנִקְרָא רוּחַ מְמַלְלָא, דְּמִתְרַגְּם
 עַל נְפֶשׁ חִיָּה^ט, רְצָה לִזְמַר הַחִיּוֹת
 שְׂבִנְפֶשׁ, וְהוּא כַח הַשִּׁיחָה דִּיִּצְחָק שְׂהִיָּה
 בְּשְׂדֵה^ט. וְתוֹסְפוֹת^ט הַקְּשָׁה מְזָה אֶהָא
 דְּחֲצִיף מֵאֵן דְּמְצַלִּי בְּבִקְתָּא. וְתַרְוִצוּ
 דְּחוּק, דְּמִכָּל מְקוֹם אֵינן מְקָרָא יוֹצֵא מִיַּדִּי

(ו) כתב רבינו: "כמו שאמרנו במה שאמרו (תענית ה, ב): יעקב אבינו לא מת, והיינו מפני שהיה בתכלית שלימות הקדושה כמו אדם הראשון קודם הקלוקל". צג. "אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. אמר ליה: וכי בכדי ספרו ספדוניה, וחנטו חנטייא, וקברו קברייא? אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר (ירמיהו ל, י): 'ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים' / מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים – אף הוא בחיים" (תענית ה, ב). צד. רבינו הרחיב בעניין זה בפרשת מקץ (אות יד) ובחנוכה (אות ו). צה. "ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (בראשית ב, ז). ותרגם אונקלוס: "והות באדם לרוח ממללא". צו. עפ"י ברכות (כו, ב). והובא בהערה נה. צא. איתא בברכות (לד, ב): "חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". ופרש"י (ד"ה דמצלי): "שכשהוא במקום צניעות, חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר". והקשו תוס' (ד"ה חציף): "וא"ת הכתיב (בראשית כד, טג): 'ויצא יצחק לשוח בשדה'. י"ל דהתם מיירי בהר המוריה, כדאמרין בפסחים פרק האשה (פח, א): 'לא כיצחק שקראו שדה' וכו'. א"נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים". צב. "ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (ישעיהו ב, ג): 'והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב' וגו', אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק? אלא לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר (בראשית כב, יד): 'אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר (שם כד, טג): 'ויצא יצחק לשוח בשדה' / אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר (שם כח, יט): 'ויקרא את שם המקום ההוא בית אל'" (פסחים פח, א). צט. "...רוח פינת צפון משם החושך יצא לעולם, רוח צפון בראו ולא גמרו, שאמ' כל מי שהוא אומר שהוא אלוה יבא ויגמור את הפינה הזאת וידעו שהוא אלוה, ושם הוא מדור למויקין ולזוועות והרוחות והשדים והברקים והרעמים, ומשם רעה יוצאה לעולם, שנאמר: 'מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ'..." (פרקי דר"א, א, ג). ק. דדרגא דיצחק – גבורה, כדאיתא בזוהר (ח"ג, תוספות שב ע"א): 'יצחק ידע ליה בדרגא דגבורה, דאקרי פחד יצחק, ודחיל ליה לעלמין'. וצד צפון הוא כנגד הגבורה (זוהר ח"ב, יתרו פא ע"ב). קא. "...ולמה נאמר באברהם וביצחק אף, ולא נאמר ביעקב אף? על ידי שהיתה מטתו שלימה לפניו. אברהם יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה, יצחק יצא ממנו עשו וכל אלופי אדום, אבל יעקב מטתו

כִּי הָאָדָם צָרִיף לְזַהַר לְהִיּוֹת מְגֹדֵר בְּתַפְלָתוֹ, שֶׁלֹּא יִבְקֹשׁ דְּבַר שְׂאֵפֶשֶׁר שֶׁהוּא לָרַע לֹו חֵס וְשְׁלוֹם אוֹ לְכָל יִשְׂרָאֵל חֵס וְשְׁלוֹם, כִּי אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמָה מְשַׁתְּפֵר וּמְרִוּחַ חַיֵּי עוֹלָם. וְיִשׁ שְׂמֵבְקֶשׁ עַל דְּבַר שְׁחֹשֵׁב שֶׁבְּזֶה יִהְיֶה לוֹ חַיֵּי עוֹלָם, וְיוּכַל לְהִיּוֹת לְהַפְּךָ חֵס וְשְׁלוֹם. וְעַל כֵּן אָמְרוּ ז"ל^א דְּשִׁלְמָה הַמְּלֶלֶךְ ע"ה בְּקֶשׁ גְּבִי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יַעֲנֶם רַק כְּשִׂידוּעַ שְׁטוּב לֹו, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מל"א ח, ט) אֲשֶׁר תִּדְעַ לְכַבּוֹ. מַה שְּׂאֵין כֵּן בְּעַכְשָׁיו, לְעֲנוּתָם עַל כָּל דְּבַר. כִּי הֵם כְּעִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצוֹר לְרוּחוֹ^ב. וּכְבָלְעָם שֶׁנִּתְעַקֵּשׁ לְפָנָי ה' יִתְפַּרֵּץ שְׁיִלֵּף עַל כָּל פְּנִים לְכָל וּלְהִרְעֵ לְיִשְׂרָאֵל חֵס וְשְׁלוֹם, וּנְקָרָא זֶה חוּצָפָא, דְּכַלְפֵּי שְׂמִיָּא מְהַנְיָא^ג, שֶׁפָּעַל

מְבַקְשׁוֹ, דְּאָמַר לוֹ לֵף אַתָּם, וּבְדַרְךָ שְׂרוּצָה לִילֵף מוֹלִיכִין אוֹתוֹ^ד, אֵף דְּהוּא לְהַאֲכִידוֹ מֵעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. וְזֶהוּ הַחוּצָפָא דְּמַתְּפַלֵּל בְּבִקְתָא בְּלֵי הַגְּדָרָה רַק כְּמוֹ שְׂרוּצָה, וּכְבָר בָּא יַעֲקֹב וּקְרָאוּ בֵּית לְהִיּוֹת בְּהַגְּדָרָה. אָבֵל בִּימֵי יִצְחָק אָבִינוּ ע"ה עָדִין לֹא הָיָה בֵּית וְהַכְּרַח לְהַתְּפַלֵּל בְּשָׂדָה, וְעַל יְדֵי עֲבוּדָתוֹ וְעֲתִידָהּ בְּשָׂדָה, זָכָה לְאַחַר וּבְגִיטָה בֵּיתֵךְ^ה, לְהוֹלִיד יַעֲקֹב שְׂקָרָאוּ בֵּית, וְהָיָה יוֹשֵׁב אֲהֲלִים^ו. מַה שְּׂאֵין כֵּן עֲשׂוֹ שְׂעִיָּא מְהַפְּסֵלֶת^ז, נְקָרָא אִישׁ שְׂדָה^ח, וּכְאֵ מִן הַשְּׂדָה עֵיף בְּחֻטָּאִים דְּעֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיוֹת וּשְׂפִיכוֹת דְּמַיִם, כְּמוֹ שְׂדָרְשׁוּ בְּבָרָאשִׁית רַבָּה^ט. שֶׁהוּא הֵלֵב כְּסִיל דְּלִשְׂמַאלוֹ^י, שְׂשָׁם מְשַׁפֵּן הַיָּצֵר הָרַע^{יא} הָרוּצָה בְּחַרְבָּנוּ שֶׁל עוֹלָם. וְכָל עֲבוּדַת

שלימה – כל בניו צדיקים, הה"ד (בראשית מב, יא): 'כלנו בני איש אחד נחנו'... (ויק"ר לו, ה). קב. "...שכן שלמה סדר תפילה (מל"א ח, מא): 'וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא, וכתוב (שם, מג): 'ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי, אבל כשהוא בא אצל ישראל מה כתיב (דה"ב ב' ו, ל): 'ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, אם היה ראוי לו היה נותן לו, ואם לאו לא היה נותן לו...' (במ"ר א, ג). קג. משלי כה, כת. קד. "אמר רב נחמן: חוצפא, אפילו כלפי שמיא מהני. מעיקרא כתיב (במדבר כב, יב): 'לא תלך עמהם, ולבסוף כתיב (שם, כ): 'קום לך אתם' (סנהדרין קה, א). קה. "...בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. מן התורה, דכתיב (במדבר כב, יב): 'לא תלך עמהם, וכתוב (שם, כ): 'קום לך אתם...' (מכות י, ב). קו. "ה"ן בחוץ מלאכתך ועתידה בשדה לך אחר ובגית ביתך" (משלי כד, כז). קז. "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים" (בראשית כה, כז). קח. זוהר ח"ג, פנחס רלד ע"ב. וראה גם תיקו"ז יד, ל ע"ב. קט. "ויבא עשו מן השדה והוא עיף" (בראשית כה, כט)... מפני שעבר עשו שתי עבירות: שבא עשו על נערה המאורסה שנאמר (דברים כב, כז): 'כי בשדה מצאה, 'זהו עיף' – שהרג את הנפש, היך מה ד"א (ירמיה ד, לא): 'כי עיפה נפשי להורגים'... אמר הקב"ה: כך הבטחתי את אברהם ואמרתי לו (בראשית טו, טו): 'ואתה תבא אל אבותיך בשלום' – זו היא שיבה טובה, והוא רואה לבן בנו עובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ושופך דמים? מוטב לו שיפטר בשלום'... (בר"ר סג, יב). קי. " א"ר יוחנן: (קהלת י, ב) 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו', 'לב חכם לימינו' – זה יעקב, דכתיב (בראשית לא, יז): 'ויקם יעקב וישא את בניו, 'ואח"כ 'את נשיו', 'ולב כסיל לשמאלו' – זה עשו, שנאמר (שם לו, ו): 'ויקח עשו את נשיו, 'ואח"כ 'את בניו' (בר"ר פב, יג). קיא. "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו' (קהלת שם). 'לב חכם לימינו' – זה יצר

מֵעֲצָמוּ בְּלֹא אֶתְעֲרוּתָא דְלְעִילָא, זָכוּ בּוּ
יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָמָם בְּמִצְרַיִם, דְּוִיזְעָקוּ מִן
הָעֲבוּדָה ק"י, וְכֵן בְּקָרִיעַת יַם סוּף וַיִּצְעָקוּ
אֶל ה' ק"ט. וְעַל יְדֵי זֶה זָכוּ אַחַר כֶּף לְקַבֵּל
תּוֹרָה מֵה', שֶׁדָּבָר זֶה הוּא רַק
מֵאֶתְעֲרוּתָא דְלְעִילָא, וּמֵה שֶׁנִּתְּנָן לָהֶם
תּוֹרָה בְּמִתְנַהֵה לְעֵמֶל בְּעֵמְלָה שֶׁל תּוֹרָה.

וְאַחַר הַחֲטָא שֶׁאָבְדוּ כָּל הַפְּתָרִים ק"ט,
אִז נִתְּנָן לָהֶם ה' יִתְבָּרַךְ עֵמֶל
מְלָאכָה בְּמְלָאכַת הַמְשָׁכָן ק"י, שֶׁשֵּׁם הוּא
כָּל הַל"ט מְלָאכּוֹת ק"י, שֶׁהֵם מְסֻתָּמָא
עֲקָרֵי הָעֲבוּדָה בְּמְלָאכַת דְּחַל, דְּעַל כֵּן
נֶאֱסָרוּ. וְגַמְרִיָּה מִמְשָׁכָן, מְמָלְאכָה דְּהָוֵי
חֲשׂוּבָה בְּמְשָׁכָן ק"ט, פִּי בְּמְלָאכְתּוֹ נִכְלָל
כָּל עֵמֶל מְלָאכַת אָדָם עוֹלָם הַזֶּה
בְּמְלָאכַת שְׁמַיִם לְצַרְף עֲבוּדַת ה' יִתְבָּרַךְ.

יִצְחָק אָבִינוּ ע"ה הָעוֹסֵק בְּבִנְיָנוּ שֶׁל
עוֹלָם לְהַגְיִז יִצָּר טוֹב עַל יִצָּר הָרַע ק"ב,
וְלְהַמְשִׁילוֹ גַם עַל חֲלָל הַשְּׂמָאֵלִי שְׁבַלְב,
וְלְעֲשׂוֹת הַשְּׂדָה הַפְּרוּצָה לְמִקּוֹם תְּפִלָּה
וְעֲבוּדָה, וְלֹא לְמִקּוֹם שֶׁל גְּלוּי עֲרִיּוֹת
וּשְׁפִיכוֹת דְּמַיִם. וְזֶהוּ הַלֵּב דְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל,
שֶׁזּוֹכִין לְהִיּוֹת לָבָם בְּרִשׁוּתָם ק"י מְסֻתָּא
דְּיִצְחָק.

וְאַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה נִגְדַּד הַכְּבֵד, שֶׁשֵּׁם
מְשָׁכָן הַדָּם הוּא הַנְּפֶשׁ,
שֶׁמִּמֶּנּוּ כָּל כַּחוֹת הַפְּעֻלָּה וְהַמְעֻשִׁים
הַגּוֹפְנִיִּים בְּפִעֻל. וְכָל זֶרַעַם כְּלוּלִים
בְּשִׁלְמוֹת שֶׁלְשָׁתָם, וְאֶפְלוּ הַפְּחוֹת
שְׁבֵי־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ אַחִיזָה בְּכָל שְׁלוּשׁ
מְדַגְלוֹת אֵלוֹ.

וְהַעֲמַל דְּשִׁיחָה, שֶׁבּוּ עָקַר הַבְּחִירָה
בְּלֵב וְהַשְׁתַּדְּלוּת הָאָדָם

טוב שהוא נתון בימינו. ולב כסיל לשמאלו' – זה יצה"ר שנתון בשמאלו' (במד"ר כב, ט). קיב. כדאיתא בתנחומא (תולדות, ז) שאף שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם, ייחד הקב"ה שמו על יצחק בחייו, שנאמר (בראשית כה, יג): 'זאלהי יצחק'... הואיל ונתייסם (=נהייה סומא) בעיניו כאלו הוא מת, לפי שהיה גנוז לתוך הבית ויצר הרע פסק הימונו. ורבינו כתב בפרשת בראשית (אות א): 'ויצחק אבינו ע"ה... מדרתו הצמצום והגבורה, להתגבר נגד כל תאוות וחמדות רעות שבעולם'. קיג. "...ויאמר עשו בלבו' (בראשית כו, מא), הרשעים ברשות לבן – 'אמר נבל בלבו' (תהלים יד, א), 'ויאמר עשו בלבו', 'ויאמר ירבעם בלבו' (מל"א יב, כו), 'ויאמר המן בלבו' (אסתר ו, ו). אבל הצדיקים לבן ברשותן – 'וחנה היא מדברת על לבה' (שמו"א א, יג), 'ויאמר דוד אל לבו' (שם כו, א), 'וישם דניאל אל לבו' (דניאל א, ח), דומין לבוראן – 'ויאמר ה' אל לבו' (בראשית ח, כא)...". (בר"ר סו, ח). קיד. שמות ב, כג. קטו. שם יד, י. קטז. דרש רבי סימאי: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מיישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו ישראל, ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום, שנאמר (שמות לג, ו): 'זיתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב'...". (שבת פח, א). קיז. כן איתא בספרי (דברים, א) שהמשכן הוא תיקון לחטא העגל: "ודי זהב' (דברים א, א)... רבי בניה אומר: עבדו ישראל עבודה זרה, הרי הם חייבים בלייה, יבא זהב משכן ויכפר על זהב עגל. רבי יוסי בן חנינה אומר: (שמות כה, יז) 'ועשית כפרת זהב טהור', יבא זהב כפורת ויכפר על זהב עגל...". קיח. "...הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא: כנגד עבודות המשכן...". (שבת מט, ב). קיט. "הך

ו.

כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשַׁבַּת^{קכב}, וְזֶה יְהִיֶה בְּאֵלֶיךָ
הַשְּׁבִיעִי.

וְכֵן שֶׁאָמְרוּ שָׁם וּפְלִיגָא אֲדִשְׁמוּאֵל
וְכוּ', וְכֵן בְּבִרְכוֹת^{קכד} פְּלוּגְתָא
דְּשְׁמוּאֵל וְרַב חֲזָא, וְיָדוּעַ דְּבִכְל
הַפְּלוּגְתוֹת אֵלּוּ וְאֵלּוּ דְּבִרֵי אֱלֹהִים חַיִּים.
נִרְאָה לִי כִּי בְּפְלוּגְתָא זֶה, דְּבִרֵי שְׁמוּאֵל
הֵם בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁל אַחֲשֵׁנָה אֵלּוּ
זְכִינוּ^{קכה} שֶׁהִיא בָּא בְּאֵלֶיךָ הַחֲמִישִׁי אוֹ גַם
בְּאֵלֶיךָ הַשְּׁשִׁי, וְאֵפְלוּ שֶׁיְהִיֶה בְּעֵתָה כָּל
מְשָׁךְ הַזְּמַן מִימֹת הַמְּשִׁיחַ שֶׁיְהִיֶה בְּאֵלֶיךָ
זֶה עַד קְרוֹב לְסוּפוֹ, שֶׁמִּתְחִיל הַזְּמַן
דְּתוֹסֶפֶת שַׁבַּת דְּאוּרִייתָא, דְּבִרֵי שְׁמוּאֵל
חַיִּים וְקַיָּמִים, שֶׁאֵין בֵּינוֹ לְעוֹלָם הַזֶּה
אֵלָּא שְׁעֵבוֹד בְּלַבַּד, שֶׁהוּא מְכַלֵּל שַׁבַּת
יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁצְּרִיכִים עֲדִין לְהַשְׁתַּדְּלוֹת
אֲדָם כְּבַעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵלֶיךָ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא

וְלִשְׁלֹשָׁה עֲמָלִים הִלְלוּ יוֹלַד הָאָדָם,
לְהִיּוֹת מְקַיָּם הָעוֹלָם
וּמִתְקַנּוּ, עַל יְדֵי זֶה מָה שֶׁהֵנִיחַ ה' יְתַבְרַךְ
לְאָדָם שִׁיתְקַנּוּ. וְכֵמוֹ שֶׁהִבְרִיאָה הִיתָה
בְּשֵׁשֶׁה יָמִים וְנוֹחַ בְּשִׁבְעֵי, כֵּן הוּא כָּכָל
יְמֵי עוֹלָם, מִדָּה זֶה נֹקֶבֶת וְיִוְרְדַת כָּכָל
יְמֵי עוֹלָם, לְאָדָם הַנִּבְרָא בְּצִלְמוֹ לְעֵשׂוֹת
כְּמַעֲשֵׂהוּ. שְׁמֵזָה הֵם שַׁשֵּׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה
וּשְׁבַת, וְכֵן שֵׁשׁ שָׁנִים וּשְׁמֹטָה, וְכֵן שֵׁשׁ
אֲלָפֵי שָׁנֵי דְּעוֹלָם הַזֶּה^{קכז}, שְׁבָהֶם הַבְּחִירָה
דְּהַיּוֹם לְעֵשׂוֹתָם^{קכח} בְּהַשְׁתַּדְּלוֹת דְּתוֹרָה
וְעִבּוּדָה וּגְמִילוֹת חֲסִדִּים, כָּל אֶחָד כְּפִי
מִדְּרָגָתוֹ. וְאֵלֶיךָ הַשְּׁבִיעִי יוֹם שְׁכָלוּ שַׁבַּת
וּמְנוּחָה לְחַיֵּי עוֹלָמִים^{קכט}, שֶׁהֵם יְמֵי
הַמְּשִׁיחַ, שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה

דהואי במשכן חשיבא – קרי לה אב, הרך דלא הואי במשכן חשיבא – לא קרי לה אב” (שם צו, ב). קב. “אמר רב קטינא: שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב, שנאמר (ישעיהו ב, יא): ‘ונשגב ה’ לבדו ביום ההוא...’ תניא כותיה דרב קטינא: כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר (שם): ‘ונשגב ה’ לבדו ביום ההוא’, ואומר (תהלים צב, א): ‘מזמור שיר ליום השבת’ – יום שכולו שבת” (סנהדרין צז, א). קכא. “אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב (דברים ז, יא): ‘אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם – ולא למחר לעשותם, היום לעשותם – למחר לקבל שכרם’ (עירובין כב, א). קכב. “בשבת היו אומרים (תהלים צב, א): ‘מזמור שיר ליום השבת’, מזמור שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים” (תמיד לג, ב). קכג. “רבי שמעון בן אלעזר אומר: עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועורך בידך, ואף שלמה אמר בחכמתו (קהלת יב, א): ‘זכור את בוראך בימי בחורותיך עד שלא יבאו ימי הרעה’ – אלו ימי הזקנה, (שם) ‘דהגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ’ – אלו ימי המשיח, שאין בהם לא זכות ולא חובה. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, שנאמר (דברים טו): ‘כי לא יחדל אביון מקרב הארץ’” (שבת קנא, ב). קכד. “ואמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא (ישעיהו סד, ג): ‘עין לא ראתה אלהים זולתך’. ופליגא דשמואל, דאמר שמואל: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר (דברים טו, יא): ‘כי לא יחדל אביון מקרב הארץ’” (ברכות לד, ב). קכה. “אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיהו ס, כב): ‘בעתה, וכתוב (שם):

לְשֵׁים עַל לְבוֹ עֲבוּדַת ה' וַיִּרְאֶתוּ וַתּוֹרְתוּ
וְעַל מָה בָּא לְעוֹלָם הַזֶּה, וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת
יֵשׁ לוֹ לְהַתְעוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ, וּלְהַרְגִישׁ חִיּוֹת
הַרוּחָנוּיּוֹת שֶׁבִּנְפְשׁוֹ, וְעַלֵּיהֶם בְּיַחּוּד
אָמְרוּ ז"ל (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג) דְּלֹא
נִתְּנוּ שַׁבָּתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים אֲלָא לְעֵסֶק
בַּתּוֹרָה.

וְאוֹרָתָם הַעֲמִלִים בַּעֲבוּדַת ה' וּמְצוּתוֹ
וַתּוֹרְתוֹ, אִף הֵם נָחִים בַּשַּׁבָּת
קֹדֶשׁ מֵעֲבוּדָה, פִּי אֵין אֹז זְמַן מַעֲשֵׂה
רוּב הַמְצוּוֹת וְלֹא זְמַן תְּפִלָּה. דְּבַחַל
אָמְרִינָן וְלֹאֵי שְׁיִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כְּלוּמַי, ^{קכט}
וּבַשַּׁבָּת אֲסוּר לְהַתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה קל.
וְאִף בַּתְּפִלַּת חוּבָה שֶׁתְּקַנּוּ חֲכָמִים
בְּמָקוֹם הַקְּרִבְנוֹת, דְּלָגוּ כָּל שְׂתִים עֲשָׂרָה
אֲמָצְעִיּוֹת, שְׁהֵם עָקָר הַתְּפִלָּה בְּבִקְשַׁת
צָרְכִים שְׂאִין זְמַנָּם בַּשַּׁבָּת. וְכֵן עֵסֶק
הַתּוֹרָה לְעַמְלֵי תּוֹרָה, אָמְרוּ קל"א רַב שֶׁשֶּׁת

יוֹם הַשַּׁבָּת וּמְנוּחָה, אֹז יִתְקַיֵּם כָּל מָה
שֶׁנִּתְּנָבְאוּ הַנְּבִיאִים, וַיִּבְטַל הַיָּצָר הָרַע קכ"ו
וַיִּבְלַע הַמָּוֶת קכ"ו. וְכָל זֶה יִהְיֶה עוֹד בְּסוּף
הָאֵלֶף הַשְּׁשִׁי בְּזְמַן תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת, וְזֶהוּ
הַמְּנוּחָה שֶׁאַחַר הַיְגִיעָה דְּשִׁשֶּׁת יָמֵי
הַמַּעֲשֵׂה קכ"ב. וְכֵן קֹדֶשֶׁת יוֹם הַשַּׁבָּת בְּכָל
שַׁבְּעָה יָמִים, אַחַר הַעֲמָל וְהַיְגִיעָה
בַּשִּׁשֶּׁת יָמִים דִּתְעַבֵּד וְגו', אֹז הוּא
הַשַּׁבִּיתָה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִהַיְגִיעָה כְּמוֹ
שֶׁהָיָה בְּבְרִיאַת עוֹלָם, בֶּן אֶצֶל הָאָדָם
הַעוֹסֵק בְּקִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם.

ז.

וְהַמְּוֹנִים הַעוֹסְקִים בְּמִלְאָכָה גּוֹפְנִית
וְגִשְׁמִיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה
בְּצָרְכֵי גּוֹפֶם, הֵם מְרַגְּשִׁים קֹדֶשֶׁת יוֹם
הַשַּׁבָּת בְּמְנוּחַת גּוֹפֶם בְּפִשְׁטוֹת מַעֲמָלוֹ
וַיְגִיעוּ. וְכָל יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה אֵין לוֹ פְּנָאֵי

אחישנה'. זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה" (סנהדרין צח, א). קכו. "...וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה (לא, ל-לב): 'הנה ימים באים נאם ה' וכרתתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתתי את אבותם' וגו', כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה, וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי" (רמב"ן דברים ל, ו). קכז. "בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ בי ה' דבר" (ישעיהו כה, ח). קכח. נראה לבסס דברי רבינו ע"פ מש"כ בספר אור החמה בשם מהר"ח"ו (על זוהר ח"א, בחקתי קטז ע"א) שיהיו שתי תחיות המתים, האחת סמוך לביאת המשיח באלף השישי, ועל זה הזמן אמרו: אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות, שיהיו אז אוכלים ושותים פרים ורבים בטהרה, אולם בסוף האלף השישי סמוך לאלף השביעי ימותו שעה אחת ויקומו בגוף מזוכך, ויזדכך הגוף כערך הנפש, ועל זה אמרו: העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה. קכט. ברכות כא, א. קל. רמב"ם (הל' תפילה פ"א, י) בשם הגאונים, וכ"פ השו"ע (קז, א). קלא. "רב ששת, בקיטא מוטיב להו לרבנן היכא דמטיא שימשא, בסיתוא מוטיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא, כי היכי דליקומו הייא. רבי זירא מהדר אזווי וזוי דרבנן, אמר להו: במטותא מינייכו, לא תחללוניה" (שבת קיט, א). ופרש"י: "רב ששת – סגי נהור היה, ואינו רואה את האכילה, וכשהיה דורש בשבת מושיב התלמידים במקום שתגיע שם החמה לעת האוכל, כדי שיצטערו וימהרו לקום. דמטי טולא – שיצטננו. הייא – מהר. מהדר אזווי וזוי דרבנן – כשהיה רואה אותן זוגות זוגות ומדברין בתורה, מחזר אחריהם ואומר להם: במטותא מנכון לכו והתעסקו בעונג שבת, ולא תחללוניה לבטל

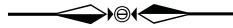
אֲזוּ בְכַחֵם לְהַשִּׁיג מִדְּרָגוֹת גְּבוּהוֹת, וְהַתְּגַלּוֹת סוּדוֹת הַתּוֹרָה בְּקִרְבְּ לְבַבְכֶם, מֵה שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאֵם מִן הַשִּׁפְה וּלְחוּץ וּלְבוֹא לְהַתְּגַלּוֹת שְׂפָפָה כָּלֵל. וּכְעֵינֵן וּבְקִרְבֵי קְדוּשִׁים, שְׂאֲצֵל מִי שְׂבַמְדְּרַגַת קְדוּשִׁים הוּא בְּקִרְבֵי. וְלֹא בְּפִי וּבְשִׁפְתֵי בְּהַתְּגַלּוֹת קָלִי. וְכֵן בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַקְּדוֹשׁ.

וַיְדוּעַ דְּעַקֵר הַסּוּדוֹת שְׂבַדְּכֵי תּוֹרָה, הֵינּוּ מֵה שְׂאֵי אֶפְשָׁר שְׂבִיבֹאוּ לְיַדֵי הַתְּגַלּוֹת כָּלֵל, רַק כָּל חֵד לְפּוֹם מֵה דְמַשְׁעַר בְּלִבֵּיהַ, וּכְיָדוּעַ דְּזֵה פְרוּשׁ סוּד ה' לִירְאִיּוּקָלִי, שְׂהַתְּגַלּוֹת ה' יִתְבָּרַךְ אֶצֶל כָּל אֶחָד הוּא סוּד שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְגַלּוֹתוֹ לְזוּלְתוֹ כָּלֵל קָלִי. וְדָבָר זֶה הוּא הַקְּבוּל שְׂכָר שְׂבִיּוֹם הַשַּׁבָּת שֶׁהוּא מַעֲיֵן הָעוֹלָם הַבָּא קָלִי עַל מַעֲשָׂיו בְּפַעַל בְּשִׁשַּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה, וְכָל הַנְּאֻט עוֹלָם הַבָּא הוּא שְׂנֵהֲנֵינֵן מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה כְּמוֹ שְׂאֲמָרוֹ בְּבִרְכוֹת קָלִי. וְכֵן לְזוּכִים לְטַעַם בְּשַׁבָּת

בְּקִיטָא וְכוּ' כִּי הֵיכִי דְלִיקוּמוֹ הֵיִיא, וְשֵׁם בְּמִטּוֹתָא מִינֵיכוֹ לֹא תַחֲלִלוּנִיהַ. קָרִי לְזֵה חֲלוּל שַׁבָּת אִם יִטְרִידוּ בְּעַסְק הַתּוֹרָה, וְהֵינּוּ לְפִי שְׂזֵהוּ עַמְלָם וַיְגִיעֵם כָּל יְמוֹת הַשַּׁבָּת, וְצִרִיכִים לְנוּחַ מְזָה בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא שְׂבִיתַת עַמְלָם שֶׁל יָמֵי הַחֵל. וְלֹא חֲלִילָה שְׂיִשְׁבּוּ בְּטַל לְגַמְרֵי, אוֹ שְׂיִמְשְׁכוּ בְּכֶשֶׁר וַיִּין וְתַעֲנוּגֵי גוּף לְבַד, דְּוִדָּאֵי טוֹב מְזָה לְעַסְק בְּתוֹרָה. רַק מִי שֶׁהוּא שְׂקוּעַ כָּל יָמֵי הַחֵל כָּל מַחְשָׁבוֹת מַחוּ וּלְבוֹ בְּדְכֵי תּוֹרָה, וְהָרִי הוּא אֶחָד בְּקוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא עַל יָדֵי הַתּוֹרָה קָלִי, בְּשַׁבָּת שֶׁהוּא זְמַן עֲלִיתַת הָעוֹלָמוֹת קָלִי, הוּא בְּמִדְרָגָה גְבוּהָה מַעֲסָק הַתּוֹרָה בְּעַמַל פֶּה, כִּי יוּכַל לְהַתְּדַבֵּק אֲזוּ בְּאוֹר פְּנֵי מְלֶךְ חַיִּים מַמְשֵׁ, וּלְהַתְּאָחַד בְּמִקּוֹר חַיּוֹתוֹ וְנִשְׁמַתוֹ שֶׁהוּא חֲלָק אֱלֹהֵי מַמְעַל. וְהוּא אֶצֶל עוֹבְדֵי דְחוּל, וִירִידָה מִמְדְּרַגַת קִדְשַׁת שַׁבָּת, דְּלִגְבִיָּה לְעַסְק בְּעַמַל פֶּה דְּדְכֵי תּוֹרָה בְּנִגְלוֹת, כִּי הֵם

תַּעֲנוּגִים. קָלִב. "וְכָאִין אֵינּוּן דְּמַשְׂתַּדְּלִין בְּאוֹרֵייתָא, דְּכָל מַאן דְּאֶשְׁתַּדַּל בְּאוֹרֵייתָא, כְּאֵלוּ אֶחָד בְּקוּדְשָׁא בְּרִיף הוּא, הָדָא הוּא דְכִתִּיב (דְּרַבִּירִים ד, ד): 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים בְּלָכֶם הַיּוֹם'" (זוהר ח"ג, ויקרא ט ע"ב). קִלְג. שַׁעַר הַכּוּוֹנוֹת (קַבְלַת שַׁבָּת, דְּרוּשׁ א). קִלְד. מְבוֹאֵר יוֹתֵר בְּדְבָרֵי רַבִּינוּ בְּפִרְשַׁת קוֹרַח (אוֹת טז): "זֶה עֵינֵן מֵה שְׂמוּבָא בּוּזָה"ק (ח"ג קעו, ב): 'תְּרִין דְּרַגִּין אֵינּוּן, קְדוּשׁ וְטַהוּר: כַּחַן – קְדוּשׁ, לֹוי – טַהוּר'. דְּטַהוּר, הֵינּוּ בַּתְּגַלִּיא, שֶׁהוּא מוּגַדֵר מִכָּל הַתַּאוּוֹת וְשִׁמּוֹר מִכָּל דְּבַר רַע, וְקְדוּשׁ, הֵינּוּ רַז וְסוּד, 'סוּד ה' לִירְאִיּוּ. וְהֵינּוּ כְּמוֹ שְׂשִׁמְעַתִּי בְּשֵׁם רַב אַחַד, שְׂאֲמַר: מֵה שְׂאוּמֵרִים 'וּבְקִרְבֵי קְדוּשִׁים תַּתְּהַלֵּל, דְּבִישֵׁרִים וְצִדִּיקִים וְחַסִּידִים אוֹמְרִים: 'בְּפִי, 'וּבְשִׁפְתֵי, 'וּבְלִשׁוֹן, מֵה שְׂאִין כֵּן בְּקְדוּשִׁים הוּא רַק: 'בְּקִרְבֵי קְדוּשִׁים, מַחֲמַת שֶׁהוּא רַז וְאֵינּוּ נִיכָר כָּלֵל. וְזֵה גַם כֵּן בְּכַחַן, דְּכַחַן הוּא בַּחֲנִינַת קְדוּשׁ, וְהוּא בְּרוּא וּבַחֲשִׂאֵי. קִלְה. תַּהֲלִים כַּה, יד. קִלוּ. כ"ב רַבִּינוּ בְּסַפְרוֹ מַחֲשָׁבוֹת חֲרוּץ (אוֹת ט): "כִּי סוּד ה' לִירְאִיּוּ, וַיְדוּעַ מְדַבְּרֵי אַחַד קְדוּשׁ מְדַבֵּר דְּסוּד הוּא מֵה שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְגַלּוֹת כָּלֵל לְזוּלְתוֹ, וְהוּא כְּטַעַם 'אֲנִי יְדַעְתִּי וְגו' – אֲנִי דִּיקָא, שְׂאֵי אֶפְשָׁר לְגַלּוֹת אַחַר... אִין הַשְּׂגַת כָּל אַחַד דּוּמָה לְחַבִּירוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְגַלּוֹת כָּלֵל הַטַּעוּמָה שְׂבַלְב שְׂלוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (זוהר ח"א, וִירָא קָג ע"ב): 'נֹדַע בְּשַׁעֲרֵים' – בְּשִׁיעוּרִים, כָּל אַחַד לְפּוֹם מֵה דְּמַשְׁעַר בְּלִיבִיָּה. קִלְז. רַאֵה בְּרִכוֹת נו, ב. קִלְח. "מִרְגַּלָּא בְּפּוּמִיָּה דְּרַב: לֹא כְּעוֹלָם הַזֶּה הָעוֹלָם הַבָּא, הָעוֹלָם הַבָּא אִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׂתִיָּה וְלֹא פְרִיָּה וְרַבִּיָּה וְלֹא מִשָּׂא וּמִתָּן וְלֹא קְנָאָה וְלֹא שְׂנָאָה וְלֹא תַחֲרוּת, אֲלֵא צִדִּיקִים יוֹשְׁבֵין וְעַטְרוּתֵיהֶם בְּרַאשֵׁיהֶם

אחת מששים בעולם הבא^{קלט}, שעל זה
 ברכו רבנן לרבי אמי ורבי חנינא עולמך
 תראה בחייך (ברכות יז, א), דודאי הפונה
 ביום השבת, שאז יוכלו להשיג מעין
 עולם הבא, והינו בהנאת זיו השכינה.
 וכל אחד כפי עצמו בימי המעשה, בן
 השנת הניחא שלו ביום השבת הבא
 אחריו בשביתתו מעמל ההוא.

ונהנים מזיו השכינה, שנאמר (שמות כד, יא): 'ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו' (ברכות יז, א).
 קלט. "חמשה אחד מששים, אלו הן: אש, דבש, ושבת, ושינה, וחלום... שבת – אחד מששים לעולם הבא"
 (ברכות נו, ב).